

**Eiropas Komisija
pret rasismu un neiecietību**

**Trešais ziņojums par
Latviju**

Pieņemts 2007. gada 29. jūnijā

Strasbourg, 2008. gada 12. februāris

Lai gūtu papildu informāciju par darbu, ko veic Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (ECRI), un citiem Eiropas Padomes pasākumiem šajā jomā, lūdzu rakstiet vai zvaniet:

Secretariat of ECRI
Directorate General of Human Rights and Legal Affairs
Council of Europe
F - 67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: +33 (0) 3 88 41 29 64
Fax: +33 (0) 3 88 41 39 87
E-mail: combat.racism@coe.int

Apmeklējiet mūsu Interneta lapu : www.coe.int/ecri

SATURS

IEVADS	5
VISPĀRĒJS KOPSAVILKUMS	6
I. PĀRSKATS PAR ECRI OTRAJĀ ZIŅOJUMĀ PAR LATVIJU SNIEGTO IETEIKUMU ĪSTENOŠANAS GAITU	7
STARPTAUTISKIE JURIDISKIE DOKUMENTI	7
KONSTITUCIONĀLĀS UN CITAS FUNDAMENTĀLAS NORMAS	8
- <i>Oficiāli personu apliecinoši dokumenti</i>	8
KRIMINĀLLIKUMA NORMAS	9
CIVILLIKUMA UN ADMINISTRATĪVĀ PROCESA LIKUMA NORMAS	12
SPECIALIZĒTĀS IESTĀDES UN CITAS INSTITŪCIJAS.....	14
VALSTS PROGRAMMA „SABIEDRĪBAS INTEGRĀCIJA LATVIJĀ”	15
IZGLĪTĪBA UN IZPRATNES VEICINĀŠANA	16
IZGLĪTĪBAS PIEEJAMĪBA ETNISKAJĀM MINORITĀTĒM.....	17
IMIGRANTU, BĒGLU UN PATVĒRUMA MEKLĒTĀJU UZŅEMŠANA UN STATUSS.....	18
- <i>Imigranti</i>	19
- <i>Bēgļi un patvēruma meklētāji</i>	19
NEAIZSARGĀTĀKĀS GRUPAS	21
- <i>Nepilsoņi un krievvalodīgie iedzīvotāji</i>	21
- <i>Čigānu (Romu) kopienas</i>	21
- <i>Redzamās minoritātes</i>	23
TIESĪBSARGĀJOŠO IESTĀŽU AMATPERSONU RĪCĪBA	23
SITUĀCIJAS PĀRRAUDZĪBA.....	24
II. ĪPASAS BAZAS IZRAISOSI JAUTAJUMI	25
NEPIECIESAMĪBA CĪNĪTIES PRET RASISMU UN NEIECIETĪBU LATVIJĀ	25
- <i>Rasisistiski motivēta vardarbība</i>	25
- <i>Rasistiska satura izteikumi sabiedriskajā telpā</i>	27
KRIEVVALODĪGO IEDZĪVOTĀJU STAVOKLIS	30
- <i>Pilsonības jautājums</i>	30
- <i>Ar valsts valodu saistītie jautājumi</i>	32
- <i>Krievvalodīgo iedzīvotāju līdzdalība sabiedriskajā un politiskajā dzīvē</i> ..	34
BIBLIOGRĀFIJA	37

levads

Eiropas Komisiju pret rasismu un neiecietību (The European Commission against Racism and Intolerance - ECRI) dibinājusi Eiropas Padome. ECRI ir neatkarīgs cilvēktiesību aizsardzības uzraugs, kas specializējas ar rasismu un neiecietību saistītos jautājumos. To veido neatkarīgi un objektīvi cilvēki, kas izvēlēti, pateicoties to morālajai ietekmei un atzītajai kompetencei jautājumos, kas saistīti ar rasismu, ksenofobiju, antisemitismu un neiecietību.

Viens no ECRI darba programmas pīlāriem ir tās pieeja valsti pa valstij, analizējot situāciju attiecībā uz rasismu un neiecietību katrā Eiropas Padomes dalībvalstī un sniedzot ierosinājumus un priekšlikumus identificēto problēmu risināšanai.

Pieeja valsti pa valstij tiek piemērota visām Eiropas Padomes dalībvalstīm uz līdzīgiem pamatiem. Darbs ir organizēts četru līdz piecu gadu ciklos, katru gadu aptverot deviņas līdz desmit valstis. Pirmā posma ziņojumi tika pabeigti 1998. gada beigās, otrā posma ziņojumi – 2002. gada beigās. Darbs pie trešā posma ziņojumiem tika uzsākts 2003. gada janvārī.

Trešā posma ziņojumu uzmanības centrā ir 'īstenošana'. Tajos analizēts, vai ņemti vērā un īstenoti galvenie, iepriekšējos ziņojumos minētie ECRI ieteikumi un, ja tā, ar kādiem panākumiem un cik efektīvi tas noticis. Trešā posma ziņojumos aplūkoti arī 'īpaši jautājumi', kas izvēlēti atbilstoši atšķirīgajai situācijai dažādās valstīs un analizēti sīkāk katrā ziņojumā.

Darba metodes ziņojumu sagatavošanai ietver dokumentu analīzi, kontakt-vizīti attiecīgajā valstī un konfidenciālu dialogu ar nacionālajām institūcijām.

ECRI ziņojumi nav izmeklēšanas vai uzklauzītu liecību rezultāts. Tie ir no visdažādākajiem avotiem savākta liela informācijas apjoma analīze. Dokumentu pētījumiem tiek izmantots ievērojams skaits nacionālu un starptautisku rakstisku avotu. Vizīte *in situ* dod iespēju tikties ar iesaistītajām grupām (gan valdības, gan nevalstiskajām) ar mērķi ievākt detalizētu informāciju. Konfidenciālā dialoga process ar nacionālajām institūcijām ļauj tām, ja tās uzskata par nepieciešamu, ierosināt labojumus ziņojuma projektā ar mērķi novērst iespējamās ziņojumā pieļautās faktiskās kļūdas. Dialoga noslēgumā, ja tās vēlas, nacionālās institūcijas var prasīt savu viedokļu pievienošanu ECRI galīgā ziņojuma pielikumā.

Sekojošo ziņojumu izstrādājusi ECRI, kas ir pilnībā atbildīga par to. Ziņojums attiecas uz situāciju 2007. gada 29. jūnijā un jebkuras pārmaiņas pēc šī datuma netiek ne atspoguļotas sekojošajā analīzē, ne arī ņemtas vērā ECRI sniegtajos secinājumos un priekšlikumos.

Vispārējs kopsavilkums

Kopš ECRI otrā ziņojuma par Latviju publicēšanas 2002. gada 23. jūlijā ir panākts progress vairākās tajā uzsvērtajās jomās. 2006. gadā Krimināllikuma normas rasisma apkarošanai pastiprināja rasistisku motīvu noteikšana par atbildību pastipriņošu apstākli. 2004. gadā Darba likumā tika iekļauts skaidri noteikts rasu diskriminācijas aizliegums. Tikušas pieņemtas un tiek īstenotas vairākas programmas, ieskaitot valsts programmu „Sabiedrības integrācija Latvijā”, Nacionālo programmu iecietības veicināšanai 2005.-2009. un valsts programmu „Čigāni (romi) Latvijā 2007.-2009.” Ir pieliktas pūles, lai, veicinot vai atvieglot naturalizāciju, palielinātu to nepilsoņu skaitu, kam piešķirta Latvijas pilsonība. Veikti pasākumi, lai veicinātu valsts valodas apguvi etnisko minoritāšu vidū; šim nolūkam dibināta arī Valsts valodas aģentūra. Tiesībsarga birojā izveidots diskriminācijas novēršanas departaments.

Tomēr vairāki ECRI otrajā ziņojumā minētie ieteikumi nav īstenoti vai īstenoti tikai daļēji. Ir pieaudzis rasistisku motīvu dēļ izdarītu uzbrukumu skaits redzamajām minoritātēm, taču varas iestāžu, tai skaitā krimināltiesību sistēmas, atbildes reakcija uz šādiem uzbrukumiem nav uzskatāma par atbilstošu. Joprojām aktuāla problēma ir dažu politiķu lietotie un plašsaziņu līdzekļos paustie rasistiskie izteikumi. Šādi izteikumi ir vērsti pret imigrantiem, īpaši jaunatnācējiem, patvēruma meklētājiem un bēgļiem, atsevišķām etniskajām grupām, kā, piemēram, čigāniem (romiem), un reliģiskajām minoritātēm, piemēram, musulmaņiem un ebrejiem. Arī daži plašsaziņas līdzekļi un politiķi mēģina provocēt starpetnisko saspīlējumu starp latviešiem un krievvalodīgajiem iedzīvotājiem. Naturalizācijas process joprojām ir lēns, un ir steidzami jārisina problēmas, kas saistītas ar nepilsoņa statusu, kas liek iesaistītajiem justies kā ‘otrās šķiras pilsoņiem’. Diskriminācija nodarbinātībā valodas dēļ un šai sabiedrības daļai radītie šķēršļi dalībai sabiedriskajā un politiskajā dzīvē Latvijā ir daži no iemesliem, kādēļ joprojām pastāv grūtības ar pilnīgu krievvalodīgo iedzīvotāju integrāciju. Čigānu (Romu) kopienas joprojām cieš no rasisma un diskriminācijas, īpaši attiecībā uz nodarbinātības un izglītības pieejamību.

Šajā ziņojumā ECRI rekomendē Latvijas institūcijām spert tālākus soļus vairākās jomās. ECRI prasa aktīvāku pieeju cīņā pret rasistiski motivētu vardarbību un rasistisku izteikumu lietošanu politikā un plašsaziņas līdzekļos, īpaši īstenojot Krimināllikuma normas pret rasismu. ECRI rekomendē atrast ātrus un humānus risinājumus personām, kas dzīvo nepilsoņa statusā. Tā prasa Valsts valodas likuma sabalansētu īstenošanu, dodot priekšroku konstruktīviem neobligātiem pasākumiem, kas veicinātu latviešu valodas apguvi, saglabājot mazākumtautību valodu lietošanu. ECRI rekomendē Latvijā veidot integrētu sabiedrību, kurā krievvalodīgie iedzīvotāji, čigānu (romu) kopienas un imigranti justos pieņemti kā būtiska tās daļa.

I. PĀRSKATS PAR ECRI OTRAJĀ ZIŅOJUMĀ PAR LATVIJU SNIEGTO IETEIKUMU ĪSTENOŠANAS GAITU

Starptautiskie juridiskie dokumenti

1. Otrajā ziņojumā par Latviju ECRI rekomendēja Latvijai ratificēt šādus starptautiskos juridiskos dokumentus: Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 12. protokolu, Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību, pārstrādāto Eiropas Sociālo hartu, Eiropas Reģionālo vai minoritāšu valodu hartu, Eiropas Konvenciju par pilsonību, Konvenciju par ārzemnieku piedalīšanos sabiedriskajā dzīvē un Eiropas Konvenciju par viesstrādnieku juridisko statusu.
2. Latvijas institūcijas paskaidrojušas, ka uzskata par neiespējamu tuvākajā laikā ratificēt Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 12. protokolu, kas tika parakstīts 2000. gada 4. novembrī un paredz vispārēju diskriminācijas aizliegumu. ECRI ar nožēlu atzīmē, ka 2006. gada septembrī Saeimā tika noraidīts vairāku deputātu iesniegtais likumprojekts 12. protokola ratificēšanai.
3. ECRI ar gandarījumu atzīmē, ka 2005. gada 6. jūnijā Latvija ir ratificējusi Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību. Šis dokuments Latvijā stājās spēkā 2005. gada 1. oktobrī. Latvijas institūcijas paskaidrojušas, ka šobrīd tās izskata iespēju ratificēt pārstrādāto Eiropas Sociālo hartu. Labklājības ministrija šobrīd pārbauda nacionālās likumdošanas savietojamību ar hartu un plāno iesniegt likumprojektu tās ratificēšanai līdz 2009. gada janvārim.
4. Attiecībā uz Eiropas Reģionālo vai minoritāšu valodu hartu, Konvenciju par ārzemnieku piedalīšanos sabiedriskajā dzīvē un Eiropas Konvenciju par viesstrādnieku juridisko statusu Latvijas institūcijas paziņojušas, ka tās uzskata par neiespējamu šo dokumentu ratificēšanu tuvākajā laikā. Latvijas institūcijas norādījušas, ka likumprojekts par Eiropas Konvencijas par pilsonību ratificēšanu Saeimā ticis noraidīts 2006. gada 25. maijā.
5. Latvija vēl nav parakstījusi Starptautisko konvenciju par migrējošo darba ņēmēju un viņu ģimenes locekļu tiesību aizsardzību, kas stājusies spēkā kopš ECRI otrā ziņojuma. Latvijas institūcijas ziņojušas, ka šī dokumenta parakstīšana vai ratificēšana tuvākajā laikā nav plānota.
6. ECRI ar gandarījumu atzīmē, ka 2007. gada 14. februārī Latvija ir ratificējusi Konvenciju par kibernetiskiem noziegumiem un tās papildprotokolu par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti datorsistēmās, un abi dokumenti stājušies spēkā 2007. gada 1. jūnijā.

Rekomendācijas:

7. ECRI atkārtoti rekomendē Latvijai cik drīz vien iespējams ratificēt šādus starptautiskos dokumentus: Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 12. protokolu, pārstrādāto Eiropas Sociālo hartu, Eiropas Reģionālo vai minoritāšu valodu hartu, Eiropas Konvenciju par pilsonību, Konvenciju par ārzemnieku piedalīšanos sabiedriskajā dzīvē un Eiropas Konvenciju par viesstrādnieku juridisko statusu.
8. ECRI rekomendē Latvijai cik drīz vien iespējams ratificēt Starptautisko konvenciju par migrējošo darba ņēmēju un viņu ģimenes locekļu tiesību aizsardzību.
9. Otrajā ziņojumā par Latviju ECRI rekomendēja Latvijas institūcijām nākt klajā ar paziņojumu saskaņā ar Starptautiskās konvencijas par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu 14. pantu, kas ļauj Rasu diskriminācijas likvidēšanas

komitejai izskatīt atsevišķu personu paziņojumus. Institūcijas ir informējušas ECRI, ka tuvākajā laikā tās negatavojas nākt klajā ar Starptautiskās konvencijas par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu 14. pantā minēto paziņojumu.

Rekomendācijas:

10. ECRI atkārtoti rekomendē Latvijai nākt klajā ar Starptautiskās konvencijas par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu 14. pantā paredzēto paziņojumu, kas ļauj Rasu diskriminācijas likvidēšanas komitejai izskatīt individuālus paziņojumus.

Konstitucionālās un citas fundamentālas normas

11. ECRI ar gandarījumu atzīmē, ka Satversmes tiesa vairākos gadījumos piemērojusi nediskriminēšanas principu, kā to paredz Satversme un Latvijas ratificētie starptautiskie juridiskie dokumenti. Piemēram¹, savā otrajā ziņojumā ECRI aicināja Latvijas varas iestādes pārskatīt likuma normas, kas nosaka, ka saskaņā ar attiecīgajiem Ministru kabineta noteikumiem valsts un pašvaldības piedalās privāto izglītības iestāžu finansēšanā vienīgi gadījumos "ja attiecīgās iestādes īsteno izglītības programmas valsts valodā". 2005. gada novembrī Satversmes tiesa nolēma, ka šī norma ir diskriminējoša attiecībā uz prasību izglītības programmām tikt īstenotām "valsts valodā". ECRI ar gandarījumu atzīmē, ka institūcijas ir spērušas nepieciešamos soļus, lai nodrošinātu, ka šāds ierobežojums vairs nepastāv.

- Oficiāli personu apliecinoši dokumenti

12. Otrajā ziņojumā par Latviju ECRI atzīmēja, ka no personu apliecinošiem dokumentiem izņemta atzīme par tautību (šajā gadījumā etniskās vai nacionālās izcelsmes nevis pilsonības nozīmē), taču arī norādīja, ka jaunie dokumenti tiek izsniegti ar kavēšanos. ECRI mudināja Latvijas varas iestādes paātrināt šo procesu.
13. Varas iestādes informējušas ECRI, ka, lai arī prasība norādīt personas etnisko izcelsmi ir atcelta, joprojām pastāv iespēja personu apliecinošos dokumentos, sevišķi Latvijas Republikas pasē, pēc dokumenta turētāja vēlēšanās norādīt personas etnisko izcelsmi (piem. latvietis, krievs vai ebrejs) (2002. gada Personu apliecinošu dokumentu likuma 5. panta 4. daļa). Lai gan ECRI nav pieejama detalizēta informācija par šīs iespējas pielietojumu, tā saprot, ka daļa Latvijas pilsoņu to izmanto. Tāpēc pases, kurās minēta personas etniskā izcelsme, joprojām tiek izdotas un ir aprītē. Gan valdības, gan nevalstiskie avoti norādījuši, ka tas nerada problēmas tāpēc, ka atzīme tiek veikta pēc dokumenta turētāja vēlēšanās. Tomēr ECRI saņēmusi liecības, ka dažiem cilvēkiem, kas vēlējušies norādīt savu etnisko izcelsmi kā latgaļi, nācies saskarties ar noraidījumu institūcijās, kas acīmredzot to neatzīst kā atšķirīgu no latviešu izcelsmes. Citi norādījuši, ka institūcijas viņiem nav ļāvušas izvēlēties norādīt etnisko izcelsmi, kas atšķiras no dzimšanas apliecībā minētās. Institūcijas paskaidrojušas, ka personai ir tiesības brīvi mainīt tās personas lietu, ieskaitot etnisko piederību, uzrādot faktu apstiprinošus pierādījumus. Tas nozīmē, ka jebkura persona, kas var uzrādīt dokumentāru pierādījumu savai piederībai konkrētai etniskajai grupai, var iegūt attiecīgu atzīmi savā pasē pēc tam, kad veiktas izmaiņas tautas skaitīšanas datos. Nav acīmredzamas nozīmes saglabāt iespēju pasē norādīt personas etnisko izcelsmi, īpaši tādēļ, ka tā, kā vērojams, nekalpo mērķim

¹ Citu Satversmes tiesas lēmumu par izglītības reformu sk. turpinājumā II sadaļā: Īpašas bažas izraisoši jautājumi - Krievvalodīgo iedzīvotāju stāvoklis.

pārraudzīt diskrimināciju etniskās izcelsmes dēļ vai risināt nevienlīdzības problēmas².

Rekomendācijas:

14. ECRI rekomendē Latvijas varas iestādēm rūpīgi pārbaudīt, kā tiek īstenota iespēja pēc izvēles norādīt personas etnisko izcelsmi Latvijas personu apliecinošos dokumentos, sevišķi pasē, kā arī pārbaudīt tās ietekmi. ECRI atgādina, ka jebkurai atzīmei par etnisko izcelsmi jātiek veikta saskaņā ne vien ar brīvprātīgas identificēšanas principu, bet arī ar principu par personas sevis identificēšanu kā piederīgu kādai etniskajai grupai³.
15. Otrajā ziņojumā ECRI mudināja varas iestādes nodrošināt sabiedrības informētību par iespēju personu apliecinošos dokumentos personvārda latviskajai formai pievienot tā oriģinālformu, kā arī nodrošināt šīs iespējas striktu ievērošanu. 2004. gada 2. martā Ministru kabinets pieņēma noteikumus Nr. 114 "Par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju" ar mērķi izskaidrot šajā jomā pastāvošos noteikumus. Par spīti šim solim, ECRI atzīmē, ka dažas personas joprojām izteikušas neapmierinātību ar veidu, kādā to citvalodu cilmes vārdi atveidoti personu apliecinošos dokumentos.

Rekomendācijas:

16. ECRI mudina Latvijas varas iestādes pastiprināt centienus informēt iesaistītās personas un izskaidrot tām valodas noteikumus, kas tiek piemēroti personvārdu atveidei oficiālos dokumentos, kā arī garantēt tiesības atveidot vārda oriģinālformu papildus tā latviešu versijai.

Krimināllikuma normas

17. Otrajā ziņojumā par Latviju ECRI rekomendēja Latvijas varas institūcijām krimināllikumdošanā ieviest noteikumu, kas skaidri atļautu tiesām, piespriežot sodu, ņemt vērā apsūdzētā rasistiskus motīvus kā atbildību pastiprinošu apstākli.
18. ECRI ar gandarījumu atzīmē, ka 2006. gada 21. oktobrī rasistiski motīvi tika iekļauti atbildību pastiprinošu apstākļu skaitā, kas tiesām jāņem vērā, lemjot par sodu (Krimināllikuma 48. pants). Tādējādi noziedzīga nodarījuma veikšana rasistisku motīvu dēļ tagad Latvijā uzskatāma par atbildību pastiprinošu apstākli.
19. Otrajā ziņojumā par Latviju ECRI rekomendēja, ka Krimināllikuma normas, kas aizliedz rasistiskus izteikumus, vajadzētu vērst ne tikai pret rasu naida izraisīšanu, bet arī pret gadījumiem, kad šādi izteikumi izpaužas kā goda aizskaršana vai pazemojoši izteikumi, pamatojoties uz nacionālo vai etnisko izcelsmi. ECRI atzīmē, ka līdz šim Krimināllikumā nav ieviesti specifiski nosacījumi attiecībā uz rasistiskiem izteikumiem, izņemot izteikumus rasu naida izraisīšanai.
20. ECRI ar interesi atzīmē, ka 2005. gada 28. aprīlī Krimināllikuma 71. pantam, kas pasludina par nelikumīgu genocīdu, tika pievienots nosacījums aizliegt pamudinājumu uz genocīdu. Par to paredzēts sods - brīvības atņemšana uz laiku līdz astoņiem gadiem.

² Sk. turpinājumā - Situācijas pārraudzība.

³ Sk. turpinājumā – Situācijas pārraudzība.

21. 2007. gada jūnijā Krimināllikuma 78. un 150. pants tika aizstāts ar jauniem nosacījumiem rasu naida izraisīšanas un rasu diskriminācijas apkarošanai. Šo grozījumu rezultātā ir kļuvusi skaidrāka atšķirība starp rasu diskrimināciju un rasistiskiem izteikumiem. Trīs jaunie nosacījumi, kas stājās spēkā 2007. gada 19. jūlijā, ir šādi: pirmkārt, 78. panta pirmais punkts (Nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana) paredz, ka darbība, kas apzināti vērsta uz nacionālā, etniskā vai rasu naida vai nesaticības izraisīšanu, sodāma ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu līdz sešdesmit minimālajām mēnešalgām. Saskaņā ar 78. panta otro punktu, ja šāda darbība saistīta ar vardarbību, krāpšanu vai draudiem vai ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma atbildīgs darbinieks, vai ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu, piemērojama sods ir brīvības atņemšana uz laiku līdz desmit gadiem. Otrkārt, 149.¹ pants (Diskriminācijas aizlieguma pārkāpšana) aizliedz diskrimināciju rasu vai etniskās piederības dēļ vai cita normatīvajos aktos noteiktā diskriminācijas aizlieguma pārkāpumus, ja tie izdarīti atkārtoti gada laikā. Piemērojama sods ir naudas sods līdz trīsdesmit minimālajām mēnešalgām⁴. Visbeidzot, 150. pants (Reliģiskā naida kurināšana) aizliedz personu reliģisko jūtu aizskaršanu vai naida kurināšanu sakarā ar šo personu attieksmi pret reliģiju vai ateismu. Piemērojama sods ir brīvības atņemšana uz laiku līdz diviem gadiem vai piespiedu darbs, vai naudas sods līdz četrdesmit minimālajām mēnešalgām⁵.

Rekomendācijas:

22. ECRI atbalsta Latvijas varas iestādes to centienos pārskatīt un sīki reglamentēt Krimināllikuma normas rasisma apkarošanai. Šajā jomā īpaša uzmanība būtu jāpievērš rasistiskiem izteikumiem. Šajā sakarā Latvijas varas iestādēm vajadzētu ņemt vērā sadaļu par krimināllikuma normām ECRI vispārējā rekomendācijā nr. 7: Par nacionālo likumdošanu rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanai.
23. Otrajā ziņojumā par Latviju ECRI mudināja Latvijas varas iestādes sniegt tālākizglītību par rasistiskiem izteikumiem visiem, kas iesaistīti krimināltiesību sistēmā, sākot ar policiju un beidzot ar kriminālvajāšanas iestādēm un tiesnešiem, un veicināt viņu tālāku informētību par nepieciešamību aktīvi vērsties pret šīs parādības izpausmēm. Vienlaikus ECRI arī uzsvēra, ka vajadzētu apsvērt veidus, kā mudināt šādu darbību upurus darīt tās zināmas.
24. Attiecībā uz pastāvošo Krimināllikuma normu īstenošanu rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanai Latvijas varas iestādes norādījušas, ka kopš Krimināllikuma spēkā stāšanās 1999. gadā tā 150. pants (Personu līdztiesības pārkāpšana sakarā ar šo personu attieksmi pret reliģiju) un 151. pants (Reliģisku rituālu traucēšana) nav piemēroti. Laika posmā no 1999. gada līdz 2006. gada beigām tiesvedība saskaņā ar 78. pantu (nacionālās vai rasu vienlīdzības pārkāpšana un nacionālā vai rasu naida izraisīšana) uzsākta 26 lietās, no kurām 13 ierosinātas 2005. gadā. Šīs lietas attiecas lielākoties uz rasistisku izteikumu gadījumiem, bet arī uz rasistisku vardarbību. Lielākā daļa no 2005. un 2006. gadā ierosinātajām lietām joprojām ir izmeklēšanas stadijā, kamēr vairākas

⁴ Par tādu pašu darbību, ja tā izdarīta 78. panta otrajā punktā (sk. iepriekš) minēto atbildību pastiprinošo apstākļu ietekmē, piemērojama sods ir brīvības atņemšana uz laiku līdz diviem gadiem vai piespiedu darbs, vai naudas sods līdz piecdesmit minimālajām mēnešalgām.

⁵ Par tādu pašu darbību, ja tā izdarīta 78. panta otrajā punktā (sk. iepriekš) minēto atbildību pastiprinošo apstākļu ietekmē, piemērojama sods ir brīvības atņemšana uz laiku līdz četriem gadiem vai piespiedu darbs, vai naudas sods līdz astoņdesmit minimālajām mēnešalgām.

pārqualificētas par huligānismu vai slēgtas pierādījumu trūkuma vai citu iemeslu dēļ. 2007. gadā uz Krimināllikuma 78. panta pamata kopumā ierosinātas 12 lietas. Tikai neliela daļa šo lietu nonākušas līdz tiesai un beigušās ar vainīgā notiesāšanu (informāciju par rasistisku izteikumu vai rasistiskas vardarbības gadījumos piespriestajiem sodiem sk. turpinājumā).

25. Anti-rasistiskās NVO norādījušas, ka šie skaitļi neatspoguļo reālo rasistisko izteikumu un vardarbības līmeni valstī. Tās izvirzījušas vairākus faktoros, lai izskaidrotu situāciju attiecībā uz rasistiskiem uzbrukumiem. Vispirms jāņem vērā fakts, ka policija rasistiskus uzbrukumus bieži izmeklē kā huligānismu (kas aizliegts ar Krimināllikuma 231. pantu) tā vietā, lai piemērotu 78. panta otro punktu (par rasistisku vardarbību). Tādējādi vainīgo rasistiskā motivācija netiek pietiekami ņemta vērā pat tad, kad tā ir acīmredzama vai viegli pierādāma, kā, piemēram, dažos gadījumos, kuros bija iesaistīti skūtgatvji. Tomēr ECRI ar gandarījumu atzīmē, ka acīmredzot pēdējo mēnešu laikā policija izmeklēšanas laikā biežāk tiecas ņemt vērā fiziska uzbrukuma rasistisko motivāciju. Dažas NVO vai valdību organizācijas īstenojušas tādu pozitīvu pieredzi kā tālākizglītību policijai un tiesnešiem naida noziegumu apkarošanā. Institūcijas norādījušas, ka Latvijas Tiesnešu mācību centrs regulāri organizē juridisko apmācību, seminārus un kursus tiesnešiem par dažādām tēmām, ieskaitot rasisma un diskriminācijas tēmas. Tomēr vēl daudz jādarā, lai veicinātu policijas, kriminālvajāšanas iestāžu un tiesnešu izpratni par nepieciešamību apkarot rasismu⁶.
26. Kā galvenie šķēršļi pilnīgai 78. panta īstenošanai attiecībā uz rasistiskiem izteikumiem minēti vairāki faktori. Kad policija saskaras ar sūdzību, tā bieži, pat gadījumos, kad rasistiskie motīvi ir acīmredzami, griežas pie ekspertiem, lai noteiktu, vai izteikumi ir klasificējami kā rasu naidu izraisīši. Latvijas varas iestādes pašas uzsvērušas, ka ir nepieciešams palielināt policijas un kriminālvajāšanas iestāžu kompetenci attiecībā uz rasistiskiem izteikumiem, lai pirms rīkošanās nebūtu jāprasa pieaicinātu ekspertu padoms. Vēl viens arguments, kas dažkārt tiek piesaukts, lai attaisnotu ierosināto lietu trūkumu, ir vārda brīvība, kas dod personai tiesības teikt un rakstīt, ko tā vēlas. Tomēr ECRI atgādina, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesa secīgos spriedumos atzinusi, ka noteiktos apstākļos valsts institūcijas var ierobežot šīs brīvības izpausmes, piemērojot kriminālas sankcijas rasistisku darbību autoriem⁷. Visbeidzot, kā izskaidrojums nelielajam policijai ziņotajam rasistisko darbību skaitam minēta arī upuru neuzticēšanās policijai un kriminālajai tiesu sistēmai vispār. Acīmredzot cilvēki neredz jēgu lietas ierosināšanai tiesā, jo uzskata, ka tā būtu veltīga laika tērēšana.
27. Vēl kāda problēma saistīta ar rasistisku izteikumu vai rasistiskas vardarbības gadījumos piespriestajiem sodiem. Anti-rasistiskās NVO uzskata, ka līdz šim saskaņā ar 78. pantu, sevišķi tā otro punktu (par rasistisku vardarbību), piespriestie sodi bijuši pārāk iecietīgi. Tikai pavisam nesen divām personām par vardarbīgu rasistisku uzbrukumu piespriests reāls cietumsods attiecīgi uz 6 un 8 mēnešiem. Izņemot šo gadījumu, parasti maksimālais piespriestais sods svārstās no naudas soda līdz nosacītam cietumsodam. NVO un prese uztvērušas šo reālo cietumsodu kā rādītāju, ka no šī brīža tiesas rasistiskas vardarbības gadījumos

⁶ Sk. arī turpinājumā II sadaļā: Īpašas bažas izraisīši jautājumi - Nepieciešamība cīnīties pret rasismu un neiecietību Latvijā.

⁷ Sk. arī ECRI vispārējās rekomendācijas Nr. 7 par nacionālo likumdošanu cīņai pret rasismu un rasistisku diskrimināciju trešo paragrāfu: "Konstitūcijai jāparedz, ka vārda brīvības, pulcēšanās un biedrošanās brīvības ierobežojumi var tikt noteikti tikai ar nolūku cīnīties pret rasismu. Jebkuram šādam ierobežojumam jābūt saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību konvenciju." Sk. arī ECRI vispārējās rekomendācijas nr. 7 Paskaidrojošo memorandu, kurā norādītas darbības, kas nacionālajai likumdošanai būtu jāpada.

biežāk piespriedīs atbilstošu sodu. ECRI jūt, ka policijai, kriminālvajāšanas iestādēm un tiesnešiem trūkst izpratnes par Krimināllikuma normu rasisma un neiecietības apkarošanai īstenošanu, par to, kas uzskatāms par rasistisku, un par nepieciešamību apkarot šādas parādības ar krimināllikuma palīdzību⁸.

Rekomendācijas:

28. ECRI stingri rekomendē Latvijas policijai un tiesu institūcijām pilnībā izmeklēt un tiesāt rasistiski motivētus pārkāpumus, atzīstot un ņemot vērā nodarījuma rasistisko motīvu.
29. ECRI rekomendē Latvijas varas institūcijām aktīvāk rīkoties atbilstošas tālākizglītības nodrošināšanai tiesnešiem, prokuroriem un policijai. Šajā sakarā tā iesaka varas iestādēm nodrošināt, lai iepriekšminētie darbinieki pilnībā izprastu jautājumus, kas saistīti ar rasismu un rasu diskrimināciju, lai nepieciešamības gadījumā varētu tos labāk risināt. ECRI stingri mudina Latvijas varas iestādes nodrošināt pietiekamu finansējumu šādiem centieniem.
30. ECRI rekomendē Latvijas varas iestādēm turpināt un pastiprināt centienus informēt sabiedrību par Krimināllikuma normu pastāvēšanu rasistiski motivētu darbību sodīšanai. Tā rekomendē institūcijām rīkoties, lai iedrošinātu cietušos un lieciniekus ziņot par šādām darbībām.

Civillikuma un Administratīvā procesa likuma normas

31. Otrajā ziņojumā par Latviju ECRI mudināja Latvijas varas iestādes izskatīt iespēju pieņemt visaptverošu civilo un administratīvo likumdošanu rasu diskriminācijas aizliegšanai visās dzīves jomās.
32. ECRI ar interesi atzīmē, ka Latvijas varas iestādes spērušas soļus pastāvošās rasu diskrimināciju aizliedzošās likumdošanas papildināšanai. Tās mērķis ir vērst plašumā šo aizliegumu vairākās dzīves jomās un uzlabot šādas likumdošanas realizēšanas mehānismu saskaņā ar divām saistītām Eiropas Savienības direktīvām (Direktīvu 2000/43/EK, ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības, un Direktīvu 2000/78/EK, ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju). Par šo direktīvu transponēšanu atbildīgā institūcija ir ģeogrāfijas ministru sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts.
33. ECRI ir sevišķi gandarīta uzzināt, ka 2004. gada 22. aprīlī tika izdarīti grozījumi Darba likumā, lai ieviestu skaidru diskriminācijas aizliegumu, ieskaitot diskrimināciju rases, ādas krāsas, reliģiskās pārliecības un nacionālās izcelsmes dēļ. Darba likumā tagad ietverta tiešas un netiešas diskriminācijas definīcija un aizliegums, kā arī noteikumi, kas ļauj īstenot dalīto pierādīšanas pienākumu diskriminācijas gadījumos. 2005. gadā līdzīgas normas tika iekļautas likumā Par sociālo drošību. ECRI atzīmē, ka diskriminācijas aizlieguma ieviešanai nepieciešams izdarīt grozījumus vēl citos likumdošanas aktos. Tā saprot, ka grozījumi vairākos likumos, tai skaitā Valsts civildienesta likumā un Civillikumā, joprojām ir Saeimas darba kārtībā⁹. Grozījumi ierosināti vai apstiprināti arī, lai uzlabotu diskriminācijas aizlieguma īstenošanas mehānismu. Tā, piemēram, paplašināts Tiesībsarga pilnvaru apjoms, iekļaujot arī diskriminācijas

⁸ Sk. arī turpinājumā II sadaļā: Ģeogrāfijas bažas izraisoši jautājumi - Nepieciešamība cīnīties pret rasismu un neiecietību Latvijā.

⁹ Attiecībā uz grozījumiem Krimināllikumā rasu diskriminācijas aizliegšanai sk. iepriekš - Krimināllikuma normas.

apkarošanu¹⁰. Paredzēts arī piešķirt NVO pilnvaras attiecīgās tiesas priekšā rīkoties diskriminācijas upuru vārdā. ECRI apsveic visas šīs attīstības izpausmes, kas pietuvina Latvijas likumdošanu tai, ko ECRI rekomendē savā vispārējā rekomendācijā nr. 7: Par nacionālo likumdošanu cīņai pret rasismu un rasu diskrimināciju.

34. ECRI ar interesi atzīmē, ka 2006. gada 25. maijā lietā par kādas čigānu (romu) sievietes diskrimināciju nodarbinātības jomā etniskās piederības dēļ Jelgavas tiesa piesprieda darba devējam samaksāt cietušajai kompensāciju apmēram Ls1000 apjomā par morālajām ciešanām. Saskaņā ar jaunajām juridiskajām normām diskriminācijas apkarošanai nodarbinātības jomā cietušo tiesas priekšā pārstāvēja toreizējais Latvijas Valsts cilvēktiesību birojs (tagad Tiesībsargs)¹¹. Šī lieta ir vēl jo nozīmīgāka tādēļ, ka šī bija pirmā lieta, kurā tiesa atzina rasu diskriminācijas faktu un attiecīgi sodīja vainīgo. Turklāt, uz šo lietu kā uz pozitīvu precedentu atsaucas cilvēktiesību NVO. Faktiski, šķiet, ka tai bijusi nozīme rasu diskriminācijas upuru domāšanas veida mainīšanā – viņi biežāk nekā iepriekš ir gatavi griezties pie NVO vai Tiesībsarga pēc juridiskas konsultācijas un izmantot pieejamos juridiskos līdzekļus.
35. Jelgavas tiesas lietas, kā arī vairāku valdības un nevalstisko institūciju iniciatīvu rezultātā (piemēram, semināru organizēšanas tiesnešiem par diskrimināciju aizliedzošajām juridiskajām normām, ieskaitot Latvijas Tiesnešu mācību centra un Latvijas Universitātes Cilvēktiesību institūta organizētos seminārus) var teikt, ka pēdējo gadu laikā vispārējais informētības līmenis par rasu diskriminācijas problēmu, īpaši nodarbinātības jomā, ir pieaudzis. Tomēr cilvēktiesību NVO un pretdiskriminācijas jautājumu eksperti uzskata, ka šīs pozitīvās attīstības izpausmes uzskatāmas tikai par pirmo soli un ir nepieciešams tālāk informēt gan juridiskās aprindas, gan plašāku sabiedrību par tādu juridisko normu pastāvēšanu, kas aizliedz rasu diskrimināciju un citas diskriminācijas formas visās dzīves jomās. Patiesi, ECRI atzīmē, ka Jelgavas lieta joprojām ir atsevišķs gadījums. Ņemot vērā lielo skaitu liecību, saskaņā ar kurām acīmredzamo minoritāšu pārstāvji – īpaši čigāni (romi)¹² – cieš no diskriminācijas nodarbinātībā un citās jomās, piemēram, mājoklis, vēl nepieciešami vairāki uzlabojumi Civillikuma un Administratīvā procesa likuma normu, kas aizliedz rasu diskrimināciju, pieņemšanā un īstenošanā.

Rekomendācijas:

36. ECRI stingri atbalsta Latvijas varas iestādes centienos pieņemt visaptverošu civilo un administratīvo likumdošanu rasu diskriminācijas aizliegšanai visās dzīves jomās. Sevišķi ECRI mudina Latvijas varas iestādes arī citās jomās, izņemot nodarbinātību, pieņemt līdzīgas normas Darba likumā paredzētajām normām attiecībā uz dalīto pierādīšanas pienākumu un cietušā tiesībām uz kompensāciju rasu diskriminācijas gadījumos. Jo īpaši tas attiecas uz mājokli, izglītību, precēm un pakalpojumiem, kas paredzēti sabiedrībai un sabiedriskām vietām, veselību, sociālo aizsardzību, ekonomiskās darbības veikšanu un sabiedriskajiem pakalpojumiem. ECRI vērs uzmanību uz vispārējo rekomendāciju Nr. 7: Par nacionālo likumdošanu cīņai pret rasismu un rasu diskrimināciju, kurā šajā saistībā sniegtas vadlīnijas.

¹⁰ Sīkāku informāciju sk. turpinājumā - Specializētas iestādes un citas institūcijas.

¹¹ Sk. turpinājumā - Specializētas iestādes un citas institūcijas.

¹² Attiecībā uz čigānu (romu) situāciju Latvijā sk. turpinājumā – Čigānu (Romu) kopienas.

37. ECRI rekomendē Latvijas varas iestādēm veikt papildus pasākumus tiesnešu un juristu pienācīgai tālākizglītošanai, lai nodrošinātu jauno normu rasu diskriminācijas aizliegšanai pilnīgu īstenošanu. ECRI arī rekomendē institūcijām nodrošināt sabiedrību ar informāciju, piemēram, informētības veicināšanas kampaņas laikā, par tādu jauno normu pastāvēšanu, kas pasludina par nelikumīgu rasu diskrimināciju.

Specializētās iestādes un citas institūcijas

38. Otrajā ziņojumā par Latviju ECRI atzīmēja, ka pašlaik nav plānots izveidot specializētu iestādi ar specifisku atbildību rasisma un neiecietības apkarošanas jomā, kā ieteikts ECRI vispārēji politiskajā rekomendācijā nr. 2: Specializēto institūciju cīņa pret rasismu, ksenofobiju, antisemitismu un neiecietību nacionālā līmenī. ECRI mudināja Latvijas varas iestādes pievērsties šim jautājumam, vai nu izskatot iespēju izveidot specializētu iestādi cīņai pret rasismu un neiecietību, vai piešķirot papildu līdzekļus un personālu Valsts cilvēktiesību birojam (VCB), lai šajā jomā izveidotu specializētu nodaļu.
39. ECRI ar gandarījumu atzīmē, ka 2005. gada decembrī VCB tika izveidota diskriminācijas novēršanas nodaļa sūdzību izskatīšanai, cita starpā arī par rasu diskrimināciju, ieskaitot gadījumus, kad tā notikusi starp privātpersonām. VCB var vispirms mēģināt izšķirt strīdu, piemēram, piemērojot samierināšanas procedūru. Gadījumos, kad šī procedūra neizdodas, tas var ierosināt lietu tiesā un pārstāvēt rasu diskriminācijas upuri tiesu procedūrās. Faktiski, vienīgajā gadījumā, kad Latvijas tiesa atzina, ka notikusi diskriminācija etniskās izcelsmes dēļ, cietušo pārstāvēja VCB¹³.
40. Saskaņā ar 2006. gada 6. aprīļa Tiesībsarga likumu 2007. gada 1. janvārī VCB kļuva par Tiesībsargu. Saskaņā ar likuma 4. pantu "Tiesībsargs savā darbībā ir neatkarīgs un pakļaujas vienīgi likumam." Pirmo Tiesībsargu Saeima ievēlēja 2007. gada 1. martā. Likuma 11. pants paredz, ka cita starpā Tiesībsarga funkcijas ir sekmēt vienlīdzīgas attieksmes principa ievērošanu un jebkāda veida diskriminācijas novēršanu. 13. panta 10. punktā norādīts, ka "pabeidzot pārbaudes lietu un konstatējot pārkāpumu, (Tiesībsargam ir tiesības) vērsties tiesā tajās civillietās, kurās prasības būtība saistīta ar atšķirīgas attieksmes aizlieguma pārkāpšanu." Tas nozīmē, ka Tiesībsargs ir kompetents visos ar vienlīdzīgu attieksmi un nediskriminācijas principa pārkāpumiem saistītos jautājumos gan lietās starp indivīdu un valsts iestādi, gan lietās starp divām privātpersonām, piemēram, privātuzņēmēju un darbinieku. ECRI atzīmē, ka, lai arī bijušā VCB darbības lauks līdz ar tā pārveidošanu par Tiesībsargu ir ievērojami palielināts, tas ir saņēmis arī papildu finansējumu un līdzekļus savu jauno funkciju veikšanai. Pozitīvi vērtējams arī fakts, ka Tiesībsargs saglabā skaidras, ar likumu noteiktas pilnvaras un vadošo lomu rasu diskriminācijas apkarošanā Latvijā. Tomēr ECRI uzskata, ka diskriminācijas novēršanas nodaļai būtu piešķirami nepieciešamie līdzekļi, lai tā varētu turpināt darbu.
41. Attiecībā uz VCB darbu pirms tā pārveidošanas par Tiesībsargu ECRI atzīmē, ka saskaņā ar paša VCB statistiku tas tikai retos gadījumos izskatījis sūdzības par diskrimināciju kopumā. Sūdzības par diskrimināciju rasistisku motīvu dēļ ir vēl retākas. Piemēram, 2006. gadā VCB saņēma kopā 1926 rakstveida sūdzības un sniedza 3517 mutvārdu konsultācijas, no kurām tikai 109 rakstveida sūdzības un 238 mutvārdu konsultācijas bija saistītas ar diskrimināciju kopumā. Runājot par diskrimināciju to iemeslu dēļ, uz kuriem attiecas ECRI mandāts, t.i. rasi, ādas

¹³ Sīkāku informāciju sk. iepriekš - Civillikuma un Administratīvā procesa likuma normas.

krāsu, valodu, reliģiju, tautību, nacionālo vai etnisko izcelsmi, rādītāji ir diezgan zemi: 9 rakstveida sūdzības un 40 mutvārdu konsultācijas saistītas ar diskrimināciju rases vai tautības dēļ, 14 rakstveida sūdzības un 14 mutvārdu konsultācijas saistītas ar diskrimināciju valodas dēļ un nevienas sūdzības par diskrimināciju reliģijas dēļ. Pēc pilsoniskās sabiedrības institūciju domām šis rādītājs drīzāk atspoguļo nevis patieso situāciju valstī attiecībā uz rasu diskrimināciju, bet gan faktu, ka sabiedrība kopumā nav pietiekami informēta ne par savām tiesībām, ne par Tiesībsarga pastāvēšanu un pilnvarām rasu diskriminācijas apkarošanas jomā.

42. Tiesībsarga birojs informējis ECRI par plāniem precizēt statistiku. Patiesībā, ECRI uzskata, ka ir nepieciešamāki detalizētāki statistiskie dati, kas ietvertu statistiku par to cilvēku etnisko vai nacionālo izcelsmi, reliģiju, valodu un tautību, ar kuriem Tiesībsargs nonāk saskarē. Būtu interesanti aplūkot, piemēram, etnisko minoritāšu procentuālo attiecību, kas sūdzas par sliktu izturēšanos no policijas puses vai cietumos, lai redzētu, vai tā ir lielāka par šīs minoritātes procentuālo attiecību pret kopējo iedzīvotāju skaitu. Vispārīgāk šādus datus varētu izmantot, lai izvirzītu priekšplānā, iespējams, pastāvošo netiešo diskrimināciju pret minoritāšu grupām. Tas atļautu Tiesībsargam ierosināt konkrētus pasākumus šādas diskriminācijas apkarošanai¹⁴. Paredzēts arī, ka Tiesībsargs veiks pasākumus, lai uzlabotu sava biroja pieejamību kā sabiedrībai kopumā, tā arī iespējamajiem upuriem. Piemēram, iespējams, birojs pārskatīs savu tīmekļa vietni ar nolūku padarīt to pieejamu vairākās valodās, ieskaitot krievu valodu. 2008. gadam paredzētas vairākas informētības veicināšanas kampaņas, ieskaitot informācijas paketes, seminārus, konferences un reklāmu televīzijā. Visbeidzot, tiks paredzēta arī iespēja izveidot lokālas Tiesībsarga nodaļas visā valstī.

Rekomendācijas:

43. ECRI rekomendē Latvijas varas iestādēm arī turpmāk nodrošināt atbalstu Tiesībsarga birojam, īpaši saistībā ar tā mandātu cīņā pret diskrimināciju. Šajā sakarā tā rekomendē institūcijām visā valstī realizēt izpratni veicināšanas kampaņas par Tiesībsarga pilnvarām kopumā un sevišķi par tā funkcijām attiecībā uz cīņu ar rasu diskrimināciju. Tāpat ECRI rekomendē varas iestādēm nodrošināt Tiesībsargam pietiekošus finanšu un cilvēkresursus, kā arī atbalstīt Tiesībsarga centienus uzlabot šīs institūcijas pieejamību dažādās valodās un dažādos Latvijas reģionos.

Valsts programma „Sabiedrības integrācija Latvijā”

44. Otrajā ziņojumā ECRI ar interesi atzīmēja valsts programmas ar nosaukumu “Sabiedrības integrācija Latvijā” pastāvēšanu. Tās mērķis ir stiprināt demokrātisku, iekļaujošu un pilsonisku sabiedrību un popularizēt tādas vērtības kā cilvēktiesības visām sabiedrības grupām, savstarpējā cieņa, sapratne un sociālā atbildība. “Sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādnes 2008 – 2018” ir valsts politikas plānošanas projekts sociālās integrācijas jomā laika periodam no 2008. līdz 2018. gadam, kas izstrādāts konsultējoties ar NVO. Šīs programmas tiks īstenotas, sevišķi pateicoties īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas jautājumos darbam un Sabiedrības integrācijas fonda finansējumam. Kopumā pašlaik īstenotā programma no NVO un minoritāšu grupu pārstāvju puses tiek sveikta kā ļoti pozitīva iniciatīva. Taču dažiem šķiet, ka Latvijā integrācijas pasākumi ir pārāk vērsti uz valsts valodas atbalstīšanu un

¹⁴ Sk. arī turpinājumā - Situācijas pārraudzība.

pārāk maz uzmanības pievērš etniskajai integrācijai vai jaunatnācēju, gan imigrantu, gan patvēruma meklētāju un bēgļu integrācijai¹⁵. Citi uzsvēruši, ka ir svarīgi saglabāt integrācijas jautājumu aktualitāti politiskajā darba kārtībā, un ka būtu jāveic pasākumi, lai nodrošinātu, ka fondi un institūcijas kā īpašu uzdevumu ministrs sabiedrības integrācijas jautājumos nākotnē neizzūd.

Rekomendācijas:

45. ECRI stingri rekomendē Latvijas varas iestādēm uzturēt un pastiprināt centienus Latvijas sabiedrības integrācijas veicināšanai uz ilgtermiņa pamatiem. Īpašu uzsvāru varētu likt uz starptautisko attiecību veicināšanu un imigrantu, tai skaitā jaunatnācēju, kā arī patvēruma meklētāju un bēgļu, uzņemšanu¹⁶. Varas iestādēm vajadzētu pievērst īpašu uzmanību, lai nodrošinātu koordināciju un sadarbību integrācijas pasākumu īstenošanā gan valdības ietvaros, gan iesaistīto valsts institūciju un attiecīgo pilsoniskās sabiedrības partneru starpā.

Izglītība un izpratnes veicināšana

46. ECRI ar interesi atzīmē Nacionālās programmas iecietības veicināšanai 2005.-2009. gada pastāvēšanu. Šis vidēja termiņa politikas plānošanas dokuments tika izstrādāts vairāku starptautisku dokumentu, tai skaitā ECRI otrā ziņojuma par Latviju un ECRI vispārējās rekomendācijas Nr. 7: Par nacionālo likumdošanu cīņai pret rasismu un rasu diskrimināciju, kontekstā. Tās galvenais mērķis ir iecietīgas Latvijas sabiedrības veidošana, neiecietības novēršana un daudz kultūru sabiedrības attīstība Eiropas integrācijas un globalizācijas apstākļos. Tās apakšmērķi ir starp institucionālās sadarbības veicināšana neiecietības izskaušanas jomā, sabiedrības aktīvas līdzdalības veicināšana neiecietības izskaušanas uzraudzībā, kvalitatīvas, pieejamas un vispusīgas informācijas izplatīšana par neiecietības izpausmēm un iecietības veicināšanas pasākumiem. Daži pasākumi, kas veikti šo programmu ietvaros, iztirzāti citās šī ziņojuma daļās.
47. Daudzi pozitīvi soļi sperti daudzveidības veicināšanai skolas izglītībā, piemēram, Nacionālās programmas iecietības veicināšanai un valsts programmas "Sabiedrības integrācija Latvijā" ietvaros. Varas iestādes norādījušas, ka tādi jautājumi kā izglītošana par daudzveidības, cilvēktiesību un anti-rasisma tēmām un vairāku mazākumtautību kultūras un vēstures mācīšana ir izklaidēti un iekļauti vairākos mācību priekšmetos, ieskaitot vēsturi, literatūru un civilizācijas, kā paredz Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumi Nr. 1027 par pamatzinātnes standartiem un citi noteikumi par vidējās izglītības standartiem. Nesens pētījums par daudzveidību mācību grāmatās rāda, ka jāiegulda tālāks darbs, lai nodrošinātu gan mazākumtautību skolās, gan skolās ar latviešu mācību valodu visos līmeņos izmantojamā mācību materiāla uzlabošanu, atbrīvojoties no dažos gadījumos vēl palikušajiem rasu stereotipiem un aizspriedumiem. Izglītības un zinātnes ministrija paskaidrojusi ECRI, ka, sekojot diviem pētījumiem par daudzveidību, tā izdara izmaiņas mācību programmā, lai tajā, sevišķi sociālo zinātņu priekšmetos, tiktu labāk atspoguļota daudzveidība. Skolu mācību grāmatu izdošanu apstiprina Izglītības un zinātnes ministrijas pakļautībā esošais Izglītības satura un eksaminācijas centrs (ISEC), kas pārbauda, vai grāmatās tiek ievērotas bērnu tiesības, ieskaitot tiesības uz rasu vienlīdzību. ISEC arī pārliecinās, lai vēstures mācību grāmatās tiktu atspoguļota nacionālo un etnisko

¹⁵ Tomēr sk. turpinājumā minēto projektu "Soli pa solim" - Bēgļi un patvēruma meklētāji.

¹⁶ Sk. turpinājumā - Imigrantu, bēgļu un patvēruma meklētāju uzņemšana un statuss - un II sadaļā: Īpašas bažas izraisoši jautājumi - Krievvalodīgo iedzīvotāju stāvoklis.

minoritāšu loma vēsturiskajos procesos. ECRI atzīmē arī dažās klasēs notiekošus interesantus izmēģinājuma projektus holokausta mācīšanai skolā papildus vispārīgajam vēstures kursam par šo tēmu un norāda, ka tos varētu ieviest visā skolu sistēmā.

Rekomendācijas:

48. ECRI rekomendē Latvijas varas iestādēm turpināt un pastiprināt centienus veicināt daudzveidību skolas izglītībā. Sevišķi ECRI mudina Latvijas varas iestādes nodrošināt jautājumu par savstarpējo cieņu, rasismu un rasu diskrimināciju pienācīgu izskatīšanu skolu mācību programmās un skolotāju tālākizglītībā par cilvēktiesībām. Šajā sakarā ECRI vērs uzmanību uz savu vispārējo rekomendāciju Nr. 10: Par rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanu skolas izglītībā un caur to, kurā dotas vadlīnijas šajā jomā.
49. ECRI rekomendē Latvijas varas iestādēm turpināt darbu skolu mācību programmu un mācību grāmatu kvalitātes kontroles jomā. Mācību grāmatas nedrīkst ietvert rasu aizspriedumus vai stereotipus attiecībā ne uz vienu minoritāšu grupu. ECRI mudina Latvijas varas iestādes pārstrādāt skolu mācību programmas un mācību grāmatas, sevišķi vēstures grāmatas, ar nolūku informēt skolēnus par daudzkulturālas sabiedrības priekšrocībām.

Izglītības pieejamība etniskajām minoritātēm

50. Latvijas izglītības sistēmu veido vairākums valsts skolu ar latviešu mācību valodu un 200 valsts skolu, kurās mācības daļēji notiek latviešu un daļēji kādā citā valodā (turpmāk: mazākumtautību skolas). No šīm mazākumtautību skolām 179 mācības notiek daļēji latviešu un daļēji krievu valodā. Ir arī vairākas skolas, kurās mācības notiek daļēji latviešu un daļēji poļu, ebreju, ukraiņu, igauņu, lietuviešu vai baltkrievu valodā. Ņemot vērā faktu, ka latviešu valoda ir oficiālā valoda, un aizstātot viedokli par vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu, ECRI norāda uz nepieciešamību nodrošināt augstu izglītības kvalitāti mazākumtautību skolās. Pretējā gadījumā tas apdraud no mazākumtautību skolām nākošo skolēnu konkurētspēju darba tirgū vai spēju iestāties augstākās izglītības mācību iestādēs¹⁷.
51. 2004. gada septembrī tika īstenota izglītības reforma, ar kuru lielāka nozīme tika piešķirta latviešu valodas kā mācību valodas lietošanai mazākumtautību vidusskolās. Valsts un pašvaldību vispārējās izglītības iestāžu 10.-12. klasēs latviešu valodā mācīto priekšmetu skaits ir pieaudzis no trīs līdz pieciem. No vienas puses, bilingvālo skolu esamība, iespējams, palielina mazākumtautību bērnu iespējas beigt skolu ar labākām latviešu valodas zināšanām. No otras puses, solis, lai ieviestu latviešu valodu kā obligāto mācību valodu 60% mazākumtautību skolās mācītajos priekšmetos, raisa dziļas bažas.
52. Šīs sistēmas un programmu reformas ieviešana mazākumtautību vidusskolās izraisīja plašus protestus un ielu demonstrācijas 2003. un 2004. gadā. Daži etnisko minoritāšu pārstāvji pauda bažas, ka latviešu valoda gūs virsroku un viņu bērni vairs pietiekami labi nepārvaldīs dzimto valodu. Tika izteikts arī viedoklis, ka sasteigtajā jaunās izglītības likumdošanas pieņemšanas procesā netika pietiekami iesaistīti krievvalodīgie iedzīvotāji un uzklauts viņu viedoklis, kaut arī šai likumdošanai ir nopietna ietekme uz šīs iedzīvotāju daļas nākotni. Tagad, kad reforma tiek īstenota, plašie protesti ir apklusuši, bet saspīlējums saglabājas.

¹⁷ Attiecībā uz izglītības pieejamību čigānu (romu) bērniem sk. turpinājumā - Neaizsargātākās grupas - Čigānu (Romu) kopienas.

Galvenās krievvalodīgo iedzīvotāju bažas joprojām ir latviešu un krievu mācību valodas proporcija un vispārējā izglītības kvalitāte mazākumtautību skolās.

53. Mazākumtautību skolu bērnu vecāku pārstāvji uzskata, ka kopumā skolotāji, kam tagad nākas latviešu valodā pasniegt mācību priekšmetus, ko tie agrāk mācīja citā valodā, vēl pietiekami nepārvalda latviešu valodu. Ziņots arī par atbilstošu mācību materiālu trūkumu. Kopumā krievvalodīgo ģimeņu pārstāvji uzskata, ka izglītības kvalitāte mazākumtautību skolās cieš no skolotāju sagatavotības trūkuma. Viņi skaidro, ka skolēni, kas apmeklē šīs skolas, jau izjūt negatīvās sekas mācību rezultātos. Institūcijas savukārt atzīst, ka vairākās skolās vēl risināmas dažas problēmas, galvenokārt saistītas ar skolotāju tālākizglītību. Taču tās uzskata, ka reforma nav nelabvēlīgi ietekmējusi mazākumtautību skolas apmeklējošo bērnu izglītības līmeni. ECRI atzīmē, ka 2005. gada 13. maijā Satversmes tiesa nolēma, ka iepriekšminētā reforma nav pretrunā ar Satversmi, ja tiek ieviests efektīvs izglītības kvalitātes uzraudzības mehānisms. Saskaņā ar šo lēmumu 2005. gada 18. oktobrī tika nodibināta Vispārējās izglītības kvalitātes novērtēšanas valsts aģentūra. Viens no tās galvenajiem uzdevumiem ir izglītības kvalitātes monitorings mazākumtautību skolās, tāpēc tai vajadzētu spēt pievērst uzmanību šajā jomā pastāvošajām problēmām. ECRI atzīmē, ka tiek veikts sabiedrisks pētījums par minētās reformas sekām. 2001. gadā dibināta Konsultatīvā padome mazākumtautību izglītības jautājumos, kuras uzdevumu skaitā ir mazākumtautību integrācijas Latvijas sabiedrībā veicināšana un nacionālo kultūru saglabāšana. Viens no padomes mērķiem ir palīdzēt uzturēt dialogu starp Izglītības un zinātnes ministriju, skolotājiem, skolēniem mazākumtautību skolās un viņu vecākiem.
54. Aizvien pieaugošs skaits pie etniskajām minoritātēm piederušo vecāku izvēlas sūtīt bērnus latviešu skolās, kaut arī viņu pašu latviešu valodas zināšanas ne vienmēr ir pietiekami labas, lai palīdzētu bērniem mājasdarbu pildīšanā. Taču skolotāji šajās latviešu skolās nav pietiekami sagatavoti mācīt bērnus, kuru vecāki pieder pie etniskajām minoritātēm. Varas iestādes norādījušas, ka tās ir informētas par šīm grūtībām un plāno veikt pasākumus to atrisināšanai tuvākajā nākotnē. Acīmredzot šajā jomā veicamie pasākumi ietver atbilstošu skolotāju tālākizglītību un valodu kursus vecākiem, kas nepārvalda latviešu valodu.

Rekomendācijas:

55. ECRI stingri rekomendē Latvijas varas iestādēm turpināt darbu, lai uzlabotu izglītību latviešu valodā etnisko minoritāšu bērniem, sevišķi krievvalodīgajiem bērniem, lai pēc skolas beigšanas nodrošinātu tiem vienlīdzīgu pieeju augstākajai izglītībai un nodarbinātībai. Šajā sakarā ECRI vērš uzmanību uz vispārējo rekomendāciju Nr. 10: Par rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanu skolas izglītībā un caur to, kurā dotas vadlīnijas šajā jomā.
56. Vienlaikus ECRI stingri rekomendē Latvijas varas iestādēm atstāt mazākumtautību skolām pietiekamu iespēju mācīt mazākumtautību valodas un kultūras. Tādēļ Latvijas varas iestādēm jādara viss iespējamais, lai etniskās minoritātes neuztvertu jauno bilingvālās izglītības sistēmu mazākumtautību skolās kā draudus savām kultūrām un valodām.
57. Kopumā ECRI rekomendē izvēlēties tādu pieeju, kurā visi pasākumi, kas attiecas uz etnisko minoritāšu bērnu izglītošanu, sevišķi pasākumi latviešu valodas mācīšanai, tiek veikti progresīvi, konsultējoties ar attiecīgajām minoritātēm un ievērojot to intereses.

Imigrantu, bēgļu un patvēruma meklētāju uzņemšana un statuss

- **Imigranti**

58. Imigrācijas likums stājās spēkā 2003. gada 1. maijā. Tas paplašina to personu loku, kas var saņemt termiņuzturēšanās un pastāvīgās uzturēšanās atļaujas un ietver vairākus pasākumus personas tiesību nodrošināšanai aizturēšanas laikā migrantiem bez legālā statusa¹⁸.
59. Latvijā dzīvojošo imigrantu skaits ir samērā neliels. Piemēram, 2005. gadā Latvijā bija 7659 (apm. 0,4% no kopējā iedzīvotāju skaita) ārzemnieki ar termiņuzturēšanās atļaujām. ECRI atzīmē, ka valdības līmenī tika pieņemta Vienotā patvēruma un migrācijas vadības sistēmas attīstības programma 2006.-2009. gadam. Tās mērķi ietver nacionālās likumdošanas un dažādu institūciju un iestāžu, kas nodarbojas ar šiem jautājumiem, darbības saskaņošanu. Šķiet, ka pieaugošā Latvijas darbaspēka emigrācija uz citām ES valstīm pēdējo gadu laikā Latvijā radījusi darbaspēka trūkumu un nepieciešamību piesaistīt ārvalstu darbiniekus. Tomēr sabiedriskās aptaujas rāda, ka Latvijas sabiedrība, vaicāta par imigrantu plūsmu, kas uz Latviju brauc strādāt, ir diezgan noraidoša un aizdomu pilna. Piemēram, nesenā pētījumā 70% respondentu atzina savu negatīvo attieksmi pret darbaspēka migrāciju no citām valstīm. Uz plašsaziņu līdzekļu un politiku neiecietīgo, pret imigrantiem, sevišķi jaunatnācējiem, vērsto izteikumu fona (kā minēts citā šī ziņojuma daļā¹⁹) šī negatīvā attieksme situācijā, kad sagaidāms darbaspēka imigrācijas pieaugums sakarā ar neseno Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā, ir satraucoša. Imigranti, kas pieder redzamajām minoritātēm, piemēram, Āfrikas un Āzijas izcelsmes imigranti, ir neaizsargāti arī pret rasistiski motivētu vardarbību²⁰.

Rekomendācijas:

60. ECRI rekomendē Latvijas varas iestādēm pastiprināt centienus pieņemt tādu imigrācijas politiku, kas ietvertu pasākumus imigrantu integrācijai Latvijā, sevišķi apkarojot sabiedrībā pret imigrantiem valdošos stereotipus un aizspriedumus. Latvijas varas iestādēm būtu jāpārlicinās, ka integrācijas pasākumi tiecas veicināt savstarpējo cieņu starp imigrantiem un sabiedrības vairākumu, kas jāinformē par kultūras bagātību un ieguldījumu ekonomikā, ko imigrācija sniedz Latvijai.

- **Bēgļi un patvēruma meklētāji**

61. Otrajā ziņojumā par Latviju ECRI atzīmēja, ka Saeimas darba kārtībā ir likumprojekts jaunam Patvēruma likumam un ka tas paredz paātrinātu procedūru, iesniedzot pieteikumus robežsargiem robežkontroles punktā. ECRI puda bažas, ka šāda procedūra varētu palielināt risku pārkāpt neizraidīšanas principu. ECRI arī puda bažas, ka garantijas pret aizturēšanas izmantošanu līdz izraidīšanai vēl nav ieviestas, kas noveda pie iespējas uz nenoteiktu laiku aizturēt patvēruma meklētājus, ko nebija iespējams izsūtīt tehnisku iemeslu dēļ.

¹⁸ Sk. arī turpinājumā - Bēgļi un patvēruma meklētāji.

¹⁹ Sk. turpinājumā II sadaļā: Īpašas bažas izraisoši jautājumi - Nepieciešamība cīnīties pret rasismu un neiecietību Latvijā – Rasistiska satura izteikumi sabiedriskajā telpā.

²⁰ Sk. turpinājumā II sadaļā: Īpašas bažas izraisoši jautājumi - Nepieciešamība cīnīties pret rasismu un neiecietību Latvijā – Rasistiski motivēta vardarbība.

62. ECRI atzīmē, ka pārskatītais Patvēruma likums tika pieņemts 2002. gada 7. martā un ka tas ievieša daudzas pozitīvas izmaiņas patvēruma procedūrā. Šie grozījumi, kā arī citi, kas sekoja vēlāk, piemēram, 2005. gadā, kopā ar grozījumiem imigrācijas likumdošanā²¹ ir uzlabojuši likumdošanu par patvēruma meklētāju un bēgļu statusu īpaši attiecībā uz patvēruma meklētāju aizturēšanas apstākļiem un kritērijiem un izglītības un veselības aprūpes pieejamību patvēruma meklētājiem. Saeima pašlaik strādā pie likuma grozījumiem atbilstoši ES direktīvu transponēšanai. ANO Komisariāts bēgļu jautājumos un attiecīgās cilvēktiesību NVO uzskata, ka ir nepieciešami papildu uzlabojumi, sevišķi attiecībā uz tālāku patvēruma meklētāju aizturēšanas kritēriju un apstākļu skaidrošanu, paātrināto procedūru, kas nedod pietiekami daudz laika apelācijas iesniegšanai, un bezmaksas juridiskās palīdzības pieejamību. ECRI atzīmē, ka institūcijas paredzējušas pagarināt laika posmu paātrinātās procedūras ietvaros tāpēc, ka arī uzskata to par pārāk īsu, lai tiktu ievērotas patvēruma meklētāju tiesības un intereses. ECRI arī ar interesi atzīmē, ka, sākot ar 2007. gada 1. janvāri, 2005. gada Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likums garantē patvēruma meklētājiem tiesības uz juridisko palīdzību.
63. Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde savā 2005. gada Publiskajā pārskatā skaidro, ka Latvijas ekonomiskās situācijas un ģeogrāfiskās atrašanās vietas dēļ valsts nav mērķa valsts lielākajai daļai patvēruma meklētāju, tāpēc patvēruma meklētāju pieteikumu skaits ir neliels. Piemēram, 2005. gadā pārvalde saņēma 20 patvēruma meklētāju pieteikumus un 2006. gadā tikai 6. Kopš 1998. gada kopā patvērumu meklējušas 190 personas. Šobrīd Latvijā atrodas 15 personas ar bēgļa statusu un 18 personas, kam piešķirts alternatīvais statuss.
64. 2005. gadā tika uzsākts Eiropas Kopienas iniciatīvas EQUAL projekts "Soli pa solim". Viens no tā mērķiem ir arī patvēruma meklētāju sociālās integrācijas veicināšana. ECRI apsveic šo projektu, kas ietver daudzas tādas iniciatīvas kā informētības veicināšanas pasākumi jauniešiem par patvēruma meklētāju stāvokli, tālākizglītību par kultūru daudzveidību profesionāļiem, kas strādā ar patvēruma meklētājiem, un pētījumu par sabiedrisko attieksmi pret patvēruma meklētājiem. Šis pētījums kopā ar citiem rāda, ka patvēruma meklētāji un bēgļi cieš no publiskajā runā, galvenokārt plašsaziņu līdzekļos un politikā, paustajiem rasu stereotipiem un aizspriedumiem²². Imigranti, kas pieder redzamajām minoritātēm, piemēram, Āfrikas un Āzijas izcelsmes imigranti, ir neaizsargāti arī pret rasistisko vardarbību²³. Kopumā ANO Komisariāts bēgļu jautājumos un cilvēktiesību NVO uzsver nepieciešamību pēc tālākizglītības amatpersonām un sociālajiem darbiniekiem, kas nonāk saskarē ar patvēruma meklētājiem un bēgļiem, gan par procedūras aspektiem, gan nepieciešamību apkarot aizspriedumus pret šo personu grupu.

Rekomendācijas:

65. Ņemot vērā pašreizējo Patvēruma likuma redakciju, ECRI atkārtoti rekomendē varas iestādēm veikt tālākus uzlabojumus šajā likumdošanā, sevišķi attiecībā uz patvēruma meklētāju aizturēšanas kritērijiem un apstākļiem, paātrināto procedūru, kas nedod pietiekami daudz laika apelācijas iesniegšanai, un bezmaksas juridiskās palīdzības pieejamību.

²¹ Sk. iepriekš, Imigranti.

²² Sk. turpinājumā II sadaļā: Īpašas bažas izraisoši jautājumi - Nepieciešamība cīnīties pret rasismu un neiecietību Latvijā – Rasistiska rakstura izteikumi sabiedriskajā telpā.

²³ Sk. turpinājumā II sadaļā: Īpašas bažas izraisoši jautājumi - Nepieciešamība cīnīties pret rasismu un neiecietību Latvijā - Rasistiski motivēta vardarbība.

66. ECRI mudina Latvijas varas iestādes turpināt darbu patvēruma meklētāju un bēgļu integrācijas atvieglošanai, īpaši apkarojot sabiedrībā valdošos stereotipus un aizspriedumus pret šīm personu grupām. Tā rekomendē Latvijas varas iestādēm nodrošināt tālākizglītību par cilvēktiesībām, ieskaitot nediskriminācijas principu, un patvēruma piešķiršanas procedūru visām amatpersonām, kas nonāk saskarē ar patvēruma meklētājiem un bēgļiem.

Neaizsargātākās grupas

- ***Nepilsoņi un krievvalodīgie iedzīvotāji***

67. Šis jautājums tiek apskatīts ziņojuma II sadaļā.

- ***Čigānu (Romu) kopienas***

68. Otrajā ziņojumā ECRI rekomendēja Latvijas varas iestādēm veikt vairākus pasākumus čigānu (romu) stāvokļa uzlabošanai Latvijā dažādās jomās, ieskaitot nodarbinātību, izglītību un pret čigāniem (romiem) valdošo rasu stereotipu apkarošanu²⁴. ECRI pauž bažas, ka vispārējā čigānu (romu) situācija Latvijā kopš iepriekšējā ziņojuma publicēšanas nav uzlabojusies. Oficiāli Latvijā dzīvo 8500 čigānu (romu), taču saskaņā ar dažiem aprēķiniem to varētu būt pat 13 – 15 tūkstoši. Precīzu skaitu ir grūti noteikt tāpēc, ka nezināms skaits Latvijas čigānu (romu) ir devušies uz citām Eiropas Savienības valstīm. Atlikušajiem čigāniem (romiem) jācīnās ar dažādām grūtībām, kas noved pie čigānu (romu) kopienu sociālās atstumtības Latvijā. Cilvēktiesību NVO, čigānu (romu) kopienu pārstāvji un Latvijas institūcijas piekrīt, ka šīs kopienas joprojām cieš no rasisma un diskriminācijas Latvijā. Šo pārliecību apstiprina arī vairāki pētījumi, apskati un aptaujas.

69. ECRI izsaka nožēlu par faktu, ka liels čigānu (romu) skaits joprojām dzīvo grūtos vai ļoti grūtos apstākļos. Šķiet, ka vairāku iemeslu, sevišķi noteiktu darba devēju vidū valdošo rasu aizspriedumu, dēļ čigāni (romi) cieš no rasu diskriminācijas nodarbinātībā. No pozitīvās puses, kā minēts iepriekš²⁵, lietā par kādas čigānu (romu) sievietes diskrimināciju nodarbinātības jomā etniskās piederības dēļ tiesa piesprieda darba devējam samaksāt cietušajai kompensāciju par morālajām ciešanām²⁶. Turklāt ECRI atzīmē arī liecības, ka dažiem čigāniem (romiem) etniskās izcelsmes dēļ liegta pieeja tādiem sabiedriskajiem pakalpojumiem kā sociālie mājokļi, kā arī dažos gadījumos sabiedriskām vietām - arī galvenokārt pret viņiem pastāvošo rasu aizspriedumu dēļ.

70. Attiecībā uz izglītības pieejamību čigānu (romu) bērniem, ECRI ir satraukta, uzzinot, ka čigānu (romu) vidū ir ļoti augsts skolēnu atbiruma procents. Ļoti nedaudzi čigānu (romu) bērni turpina mācības pēc pamatzglītības iegūšanas. ECRI pauž sevišķu satraukumu, uzzinot, ka čigānu (romu) bērni laiku pa laikam saskaras ar naidīgu attieksmi no dažu skolotāju un dažu ne-čigānu (ne-romu) tautības skolēnu un viņu vecāku puses. ECRI arī atzīmē, ka saskaņā ar NVO un čigānu (romu) pārstāvjiem čigānu (romu) kultūra un valoda netiek pietiekami mācīta un veicināta, sevišķi čigānu (romu) apmeklētajās skolās²⁷.

²⁴ Attiecībā uz pēdējo sk. turpinājumā II sadaļā: Īpašas bažas izraisoši jautājumi - Nepieciešamība cīnīties pret rasismu un neiecietību Latvijā – Rasistiski motivēta vardarbība un Rasistisku izteikumu lietošana sabiedriskajā telpā.

²⁵ Sk. Civillikuma un Administratīvā procesa likuma normas.

²⁶ Sīkāku informāciju par šo lietu sk. iepriekš - Civillikuma un Administratīvā procesa likuma normas.

²⁷ Sk. arī iepriekš – Izglītība un informētības veicināšana.

71. Sākot ar 2000. gadu, dažās skolās atvērtas speciālas klases ar pirmo slavējamo nolūku sniegt papildu atbalstu bērniem, kas nonākuši grūtībās, lai ļautu tiem pēc iespējas ātrāk no jauna iekļauties vairākuma klasēs. Tomēr situācija ir strauji pasliktinājusies, *de facto* radot etnisko segregāciju, jo šīs palīdzības klases apmeklējuši tikai etniskie čigāni (romi), kas reizēm visi apvienoti vienā klasē neatkarīgi no vecuma un faktiskā zināšanu līmeņa. Čigānu (Romu) bērnu vecāki reizēm atbalstījuši šādu risinājumu, uzskatot, ka viņu bērniem ir pārāk grūti izturēt ne-čigānu (ne-romu) naidīgumu vairākuma klasēs. Tomēr ECRI ar gandarījumu atzīmē, ka ir izrādītas vairākas iniciatīvas, lai mudinātu čigānu (romu) bērnus apmeklēt vairākuma skolas. Viens piemērs ir Eiropas Savienības un Latvijas valsts (ar Sabiedrības integrācijas fonda starpniecību) finansētais izmēģinājuma izglītības projekts "Čigānu (Romu) bērns skolā: esi gaidīts!", kura ietvaros tika dibināti četri čigānu (romu) vecāku atbalsta centri. Citu valsts finansējuma atbalstīto iniciatīvu skaitā jāmin projekts par skolotāju palīgiem – čigāniem (romiem) un semināru organizēšana čigānu (romu) bērnu integrācijas skolā apspriešanai. Lai arī daudzas pretrunīgi vērtētās čigānu (romu) klases ir slēgtas, ECRI izsaka nožēlu, ka dažas no tām joprojām pastāv.
72. Vērojamas saspīlētas attiecības starp čigānu (romu) kopienas locekļiem un policiju. ECRI atzīmē, ka saņemtas liecības, ka policija diskriminē čigānus (romus), sevišķi apturēšanas un personības dokumentu pārbaudes laikā un ar narkotiskajām vielām saistītās noziedzības apkarošanā. Daži pētījumi rāda, ka Latvijas policija bieži izmanto dažādu pieeju atkarībā no personas rases²⁸. ECRI atzīmē, ka 2003. gada jūnijā četri policijas darbinieki tika tiesāti par kāda čigāna (roma) slepkavību. Tomēr pirmās instances tiesa atzina policistus par nevainīgiem pierādījumu trūkuma dēļ. Tiesnesim tika izteikts pārmetums par tiesu pieejamības principa pārkāpumu, jo čigāna (roma) atraitnei, tulkotājam un žurnālistiem tika liegta pieeja auditorijai. Prasītājs ir iesniedzis apelācijas sūdzību pret policijas darbinieku attaisnošanu, un lēmums joprojām nav pieņemts. Šajā sakarā ECRI pievērš varas iestāžu uzmanību rekomendācijām, kas sniegtas turpinājumā, sadaļā par tiesībsargājošo iestāžu amatpersonu rīcību.
73. ECRI apsveic to nacionālo institūciju pūliņus, kas izrādījušas iniciatīvu saistībā ar čigāniem (romiem). Trīsgadīgajā valsts programmā „Čigāni (romi) Latvijā 2007.-2009” ietverti īpaši pasākumi čigānu (romu) iekļaušanai. Programmas mērķis ir risināt bezdarba jautājumus un problēmas, kas saistītas ar izglītības pieejamību čigāniem (romiem), kā arī apkarot pret čigāniem (romiem) vērsto rasismu un rasu diskrimināciju. Programmas sākuma stadijā vēl ir par agru spriest, vai tā būs veiksmīga. ECRI atzīmē, ka programma tika pieņemta, konsultējoties ar čigānu (romu) pārstāvjiem, un ka tās īstenošanas uzraudzības padomē līdzdarbojas trīs čigānu (romu) NVO. Visumā programma tiek apsveikta kā pirmais pozitīvais solis pareizajā virzienā. Protams, daudz kas būs atkarīgs no valsts nodrošinātajiem līdzekļiem tās īstenošanai – gan patiesas politiskās gribas, gan cilvēkresursiem un finanšu resursiem. Cik noprotams, pirmajam (2007.) gadam programmai piešķirti Ls53755, kas šķiet nepietiekami, ņemot vērā dokumenta augstos mērķus.

²⁸ Sk. arī turpinājumā – Tiesībsargājošo iestāžu amatpersonu rīcība.

Rekomendācijas:

74. ECRI stingri mudina Latvijas varas iestādes turpināt veikt nepieciešamos pasākumus, lai palīdzētu čigānu (romu) kopienu locekļiem iegūt darbu. Šādu čigānu (romu) nodarbinātības atvieglošanas politiku nepieciešams papildināt ar pasākumiem diskriminējošas rīcības aizliegšanai no to darba devēju puses, kas atsakās pieņemt darbā čigānus (romus) to etniskās izcelsmes dēļ.
75. ECRI stingri rekomendē Latvijas varas iestādēm veikt pasākums pret čigāniem (romiem) vērstās rasu diskriminācijas apkarošanai attiecībā uz pieejamību sabiedriskām vietām un preču un pakalpojumu pieejamību, sevišķi nodrošinot, lai tiktu pienācīgi labota jebkura diskriminējoša darbība šajā jomā. Institūcijām jāveic pasākumi, lai noteiktu sankcijas pret dažādas pieejas izmantošanu atkarībā no personas rases un jebkura cita veida rasu diskrimināciju pret čigāniem (romiem) no policijas puses.
76. ECRI mudina Latvijas varas iestādes sadarbībā ar čigānu (romu) kopienām pastiprināt centienus, lai veicinātu čigānu (romu) bērnu regulāru skolas apmeklēšanu un risinātu jautājumu par vidusskolēnu lielo atbiruma procentu. Sevišķi ECRI rekomendē Latvijas varas iestādēm spert nepieciešamos soļus, lai slēgtu atlikušās speciālās klases čigāniem (romiem) un atrastu risinājumu čigānu (romu) skolēnu integrēšanai vairākuma klasēs. Šajā sakarā ECRI rekomendē Latvijas varas iestādēm turpināt un pastiprināt centienus čigānu (romu) kultūras un valodas veicināšanai skolotāju un skolēnu vidū.
77. ECRI stingri rekomendē Latvijas varas iestādēm pienācīgi īstenot un nepieciešamības gadījumā pastiprināt valsts programmu „Čigāni (romi) Latvijā 2007.-2009”. Šim nolūkam institūcijām jānodrošina vajadzīgie cilvēkresursi un finanšu resursi. Tām jāapsver iespēja pieņemt visaptverošu ilgtermiņa nacionālo stratēģiju čigānu (romu) sociālās izstumšanas apkarošanai.

- Redzamās minoritātes

78. Šis jautājums tiek apskatīts ziņojuma II sadaļā: Nepieciešamība cīnīties pret rasismu un neiecietību Latvijā.

Tiesībsargājošo iestāžu amatpersonu rīcība

79. Otrajā ziņojumā par Latviju ECRI rekomendēja izveidot neatkarīgu, no policijas struktūrām nodalītu mehānismu, lai izmeklētu sūdzības par policijas pārkāpumiem. Piedevām tā mudināja Latvijas varas iestādes nodrošināt tiesībsargājošo iestāžu amatpersonu sākotnējo un turpmāko apmācību, lai veicinātu izpratni par visiem ar diskrimināciju saistītajiem aspektiem.
80. Lai arī ECRI saprot, ka saņemtas sūdzības par policijas izdarītiem pārkāpumiem, institūcijas norādījušas, ka nav saņemtas sūdzības par rasu diskrimināciju vai pārkāpumiem ar rasistiskiem motīviem no policijas puses. Tomēr, kā minēts vairākās šī ziņojuma daļās, noprotams, ka pastāv komunikācijas problēmas starp policiju un dažu minoritāšu grupu locekļiem²⁹. Saņemtas sūdzības, ka čigānu (romu) kopienas locekļi kļuvuši par upuriem policijas dažādas pieejas

²⁹ Sk. turpinājumā II sadaļā: Īpašas bažas izraisoši jautājumi - Nepieciešamība cīnīties pret rasismu un neiecietību Latvijā - Rasistiskā vardarbība.

izmantošanai to rases dēļ³⁰. Piemēram, ziņots, ka policisti nepamatoti bieži aptur čigānus (romus) ielās. Kā vērojams, vēl kāda problēma ir acīmredzamo minoritāšu uzticības trūkums policijai, kas vairākos gadījumos radies negatīvas iepriekšējās pieredzes dēļ. Tas nozīmē, ka šī grupa visbiežāk neziņo ne par rasistiskiem uzbrukumiem, ko pret viņiem izdara privātpersonas, ne arī par rasistisku motīvu dēļ izdarītiem pārkāpumiem no policijas darbinieku puses³¹. ECRI atzīmē, ka sūdzību par policijas izdarītiem pārkāpumiem iespējams iesniegt dažādām institūcijām, ieskaitot nesen izveidoto Iekšējās drošības biroju Valsts policijā, prokuratūru un Tiesībsargu.

81. ECRI atzīmē, ka tiesībsargājošo iestāžu amatpersonām tiek nodrošināti kursi cilvēktiesībās. Vairāku projektu ietvaros organizēta arī tālākizglītība par daudzveidību un policijas darbu, kā arī naida noziegumu apkarošanu³². Ir atzīts, ka minoritāšu grupas, ieskaitot krievvalodīgos iedzīvotājus, ir daudz maz pietiekami pārstāvētas policijā, piemēram, Rīgā, ko institūcijas uzskata par saglabājamu vērtību. To gan nevar teikt par čigānu (romu) pārstāvību policijā.

Rekomendācijas:

82. ECRI mudina Latvijas varas iestādes veikt pasākumus, lai aizliegtu policijai izmantot dažādu pieeju atkarībā no personas rases. ECRI vērš varas iestāžu uzmanību uz vispārējo rekomendāciju Nr. 11: Par rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanu policijas darbā, kurā dotas vadlīnijas šajā sakarā.
83. ECRI stingri mudina Latvijas varas iestādes piešķirt nepieciešamos resursus tiesībsargājošo iestāžu amatpersonām, lai ļautu tām darboties pienācīgos apstākļos ar cieņu pret arestēto personu vai to personu, ar ko tās nonāk saskarsmē, cilvēktiesībām un cieņu. Šim nolūkam jāuzlabo izglītība par cilvēktiesībām un jāveicina izpratne par rasisma un rasu diskriminācijas jautājumiem. Lielāks uzsvars jāliek arī uz izglītību par kultūru daudzveidību.

Situācijas pārraudzība

84. ECRI ar gandarījumu atzīmē, ka pēdējā laikā Latvijā publicēti vairāki zinātniski pētījumi, aptaujas un apskati ECRI interesējošajās jomās, piemēram, pētījumi par starpetniskajām attiecībām, integrāciju, neiecietību un daudzveidību skolās. Citi pētījumi, savukārt, tikuši vai tiek veikti par iemesliem, kādēļ daži nepilsoņi nepiesakās pilsonības iegūšanai³³. Pašas institūcijas veikušas daudzus no šiem pētījumiem vai vismaz pasūtījušas un finansējušas tos kopā ar starptautiskajiem partneriem, ieskaitot Eiropas Savienību. ECRI tic, ka šie pētījumi palīdz noteikt galvenās problēmas Latvijā saistībā ar rasismu un rasu diskrimināciju. Šī iemesla dēļ tos vajadzētu izmantot par pamatu, izstrādājot politikas un stratēģijas rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanai Latvijā.
85. ECRI uzskata, ka ir svarīgi veikt pētījumus, kas ietver statistiku, lai noskaidrotu, vai pastāv minoritāšu grupu tieša vai netieša diskriminācija etniskās izcelsmes, reliģijas, tautības (pilsonības) vai valodas dēļ un, ja tā, atrastu labāko veidu, lai ar

³⁰ Sk. arī iepriekš – Čigānu (Romu) kopienas.

³¹ Sk. arī iepriekš – Krimināllikuma normas – un zemāk II sadaļā: Īpašas bažas izraisoši jautājumi - Nepieciešamība apkarot rasismu un neiecietību Latvijā - Rasistiskā vardarbība.

³² Sk. arī iepriekš – Krimināllikuma normas.

³³ Attiecībā uz pēdējo sk. turpinājumā II sadaļā: Īpašas bažas izraisoši jautājumi - Krievvalodīgo iedzīvotāju stāvoklis - Pilsonības jautājums.

to cīnītos. Īpaša uzmanība būtu jāpievērš valodu diskriminācijai, jo ir norādes par tiešu un netiešu diskrimināciju darba tirgū³⁴.

86. Datu aizsardzības inspektora atbildība ir nodrošināt, lai tiktu ievērota likumdošana, kas galvenokārt aizliedz ievākt sensitīvus datus, ieskaitot informāciju par rasu vai etnisko izcelsmi, kaut arī ir iespējami izņēmumi. Datu aizsardzības inspektors vairākos gadījumos rīkojies, lai aizliegtu noteiktu, uz sensitīviem datiem balstītu failu glabāšanu bez likumīga mērķa, sevišķi gadījumos, kad iesaistīti reliģiski dati. ECRI atzīmē, ka Latvijas likums ļauj ievākt datus tādās kategorijās kā etniskā izcelsme, valoda un reliģija, ja tam ir likumīgs mērķis, kā, piemēram, tiešas vai netiešas diskriminācijas apkarošana, ja iesaistītās personas devušas skaidru, brīvprātīgu un apzinātu piekrišanu un ja tiek nodrošināta datu anonimitāte. Šāda veida pētījumi atvieglotu efektīvu pasākumu izvēli identificēto problēmu risināšanai.

Rekomendācijas:

87. ECRI stingri mudina Latvijas varas iestādes turpināt atbalstīt un finansēt pētījumus, apskatus un aptaujas par tēmām, kas svarīgas rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanai, ieskaitot darbu pie starpetniskajām attiecībām, integrācijas un minoritāšu grupu uztveri sabiedrības vairākuma acīs.
88. ECRI rekomendē Latvijas varas iestādēm apsvērt iespējas un līdzekļus saskaņotas un pilnīgas datu uzkrāšanas sistēmas izveidošanai, lai pārraudzītu minoritāšu grupu stāvokli, ievācot nepieciešamo informāciju tādās kategorijās kā etniskā izcelsme, valoda, reliģija un tautība. Šādi dati jāievāc dažādās politikas jomās un institūcijām jānodrošina, lai tas visos gadījumos tiktu darīts, stingri ievērojot konfidencialitātes un apzinātas piekrišanas principu, kā arī principu par personu brīvprātīgu sevis identificēšanu kā piederīgus kādai grupai. Šādām sistēmām jāņem vērā arī dzimuma aspekts, sevišķi attiecībā uz iespējamu dubultu vai vairākkārtīgu diskrimināciju.

II. ĪPAŠAS BAŽAS IZRAISOŠI JAUTĀJUMI

Nepieciešamība cīnīties pret rasismu un neiecietību Latvijā

89. Šajā nodaļā ECRI vēlas paust bažas par no dažādiem avotiem pienākušām ziņām, saskaņā ar kurām pēdējo gadu laikā Latvijā vairāk izpaudusies gan rasistiski motivēta vardarbība, gan rasistiska saturs izteicieni. Tādēļ ECRI vēlas vārst Latvijas varas iestāžu uzmanību uz šo satraucošo tendenci un sniegt konkrētas rekomendācijas šajā jomā, tādejādi papildinot ziņojuma citās daļās ietvertās rekomendācijas³⁵.

- *Rasistiski motivēta vardarbība*

90. Otrajā ziņojumā ECRI jau puda bažas par latviešu un krievu rasistisku un ekstrēmisku, ieskaitot arī neonacistisku, grupu pastāvēšanu un darbību Latvijā. ECRI aicina Latvijas varas iestādes enerģiskāk reaģēt uz šādu organizāciju aktivitātēm.

³⁴ Sk. turpinājumā II sadaļā: Īpašas bažas izraisoši jautājumi - Krievvalodīgo iedzīvotāju stāvoklis - Ar valsts valodu saistīti jautājumi.

³⁵ Sk. iepriekš, Krimināllikuma normas.

91. ECRI rīcībā ir satraucoša informācija no daudziem dažādiem avotiem, pamatojoties uz kuru kopš iepriekšējā ziņojuma rasistiski motivētu uzbrukumu skaits ir pieaudzis. Šo uzbrukumu forma bieži ir vārdiska aizskaršana, ko pavada fizisks uzbrukums, kā rezultātā dažos gadījumos personas tiek nopietni ievainotas. Saskaņā ar NVO sniegto informāciju ir vairākas personas, jo īpaši no čigānu (romu) kopienas, kas par šāda veida uzbrukumiem neziņo policijai³⁶, tādējādi apgrūtinot šīs problēmas patiesā apmēra noskaidrošanu. Saņemti ziņojumi arī par antisemitisku darbību, kas vērsta pret ebreju kopienām piederošu īpašumu, ieskaitot vairākus vandālisma aktus ebreju kapos un reliģisku pieminekļu tīšu postīšanu.
92. Pamatojoties uz informāciju no dažādiem avotiem, arī redzamo minoritāšu pārstāvjiem, redzamās minoritātes atsevišķos Rīgas rajonos jūtas aizvien nedrošāk, pārsvarā nakts laikā, bet arī dienā. Viņi saskārušies ar aizvien agresīvāku uzvedību no jauniešu grupu puses, kas bieži ir tērpušies un izturās kā skūtgalvji. Latvijas ārlietu ministrs rasisma tēmai veltītā pasākumā 2006. gada februārī sacīja: "Latvija vairs nav pasargāta pret rasisma izpausmēm, kas jo īpaši vērojamas Rīgas ielās diennakts tumšajā laikā gada tumšajos mēnešos"³⁷.
93. Pret šādu vardarbību visneaizsargātākās grupas ir redzamās minoritātes, piemēram, āfrikāņi, āfrikāņu izcelsmes personas, aziāti, čigāni (romi), kā arī ebreji. Kā piemērs var kalpot gadījums 2005. gadā, kad kāds rabīns piedzīvoja šādu bīstamu situāciju, lai gan viņam izdevās izbēgt no jauniešu grupas, kas sekoja viņam, izkļedzot antisemitiskus saukļus. Tajā pašā gadā tika ziņots par līdzīgiem gadījumiem, kas tika vērsti pret indieti, āfrikāņu izcelsmes amerikāņi un ēģiptietī. Pat vēl satraucošāka ir saņemtā informācija par policijas ne vienmēr adekvāto rīcību, kad upuri vērsās policijā ar sūdzībām par rasistiskiem uzbrukumiem. Vēl vairāk, iespējams bijuši gadījumi, kad policija izturējusies pazemojoši pret redzamo minoritāšu pārstāvjiem, kas vērsušies policijas iecirknī, lai iesniegtu sūdzību. Bēdīgi slavens ir gadījums, kad 2007. gada janvārī grupa somāliešu vērsās policijā, lai ziņotu par piekaušanu. Pamatojoties uz vairākiem ziņu avotiem, viņi tika sūtīti no viena policijas iecirkņa uz nākamo, pirms viņi varēja iesniegt sūdzību³⁸.
94. Latvijas varas iestādes informējušas ECRI, ka, pamatojoties uz to rīcībā esošo informāciju, skūtgalvju grupu skaits Latvijā ir salīdzinoši neliels, un policijā izveidota atsevišķa nodaļa, kas uzrauga to darbību. Varas iestādes uzskata, ka situācija tiek kontrolēta, jo šo grupu darbība nav pārāk intensīva. Tomēr ECRI ir bažas daudzajiem ziņojumiem no pilsoniskās sabiedrības puses, kas liecina par to, ka policija īsti nekontrolē situāciju. Balstoties uz neoficiālām ziņām, skūtgalvju un labējo ekstrēmistu grupu aktivitātes kļūst biežākas gan etnisko latviešu, gan etnisko krievu vidū, un jūtama spēcīga regulāru kontaktu ar līdzīgām grupām ārpus Latvijas ietekme. Saskaņā ar iegūtajām ziņām šīs grupas ir vairāk pamanāmas un labāk organizētas visā Latvijā. Policijai ir steidzami jārīkojas un cieši jāuzrauga situācija šajā jomā, un arī citām institūcijām jāmēģina rast risinājumi, lai stāvētu pretī ekstrēmi labējām tendencēm jaunu cilvēku vidū, kā arī citos sabiedrības segmentos.

³⁶ Sk. iepriekš, Krimināllikuma normas, un Neaizsargātākās grupas – Čigānu (Romu) kopienas.

³⁷ Latvijas Ārlietu ministrijas preses relīze, Latvijas ārlietu ministrs: "Valdības, plašsaziņas līdzekļu un kopienu savstarpēja sadarbība var palīdzēt mazināt aizspriedumus" 2006. gada 10. februārī.

³⁸ Attiecībā uz policiju, sk. arī iepriekš, Krimināllikuma normas, un Tiesībsargājošo iestāžu amatpersonu uzvedība.

95. Skatoties plašāk, ekspertu galvenās bažas saistītas ar izplatīto rasistiskas vardarbības problēmas noliegumu gan no sabiedrības, gan varas iestāžu puses. Deklarējot, ka sabiedrība Latvijā ir iecietīga, viņi paliek vienaldzīgi un/vai nenovērtē patieso situāciju, pieminot tikai “atsevišķus gadījumus”, īsti neatzīstot, vai neapzinoties ar neiecietību saistītu vardarbīgu izpausmju patieso apjomu. ECRI novērtē Latvijas Prezidenta un arī citu augsta ranga amatpersonu pausto viedokli, kas vērsis uzmanību aizvien pieaugošajam neiecietības līmenim Latvijā, kā arī nepieciešamībai steidzami rīkoties, lai reaģētu uz šo tendenci. ECRI jau minējusi citās ziņojuma nodaļās, ka uzsāktas mācības policistiem, prokuroriem un tiesnešiem par to, kā cīnīties pret naida noziegumiem. Šķiet, ka Rīgas ielās ir pieaudzis policijas patruļu skaits, kam vajadzētu veicināt rasistiski motivētu noziegumu novēršanu. Apsveicot pozitīvo attīstību, ECRI tomēr uzskata, ka steidzami ir nepieciešami papildus līdzekļi, lai cīnītos pret rasistiski motivētu vardarbību, veltot īpašas pūles cīņai pret skūtgāļu grupu pastāvēšanu un darbību.

Rekomendācijas:

96. ECRI mudina Latvijas varas iestādes uzraudzīt situāciju attiecībā uz labējo ekstrēmistu un skūtgāļu grupu pastāvēšanu un darbību Latvijā. Ir jāveic pasākumi, lai cīnītos pret šo problēmu proaktīvā veidā, ieskaitot izglītības iniciatīvas skolā, lai brīdinātu jauniešus par rasisma draudiem un nepieciešamību cīnīties pret to. Pasākumus varētu veikt sadarbībā ar attiecīgām nevalstiskajām organizācijām, kas strādā ar problēmu vietējā līmenī.
97. ECRI mudina Latvijas varas iestādes turpināt centienus pievērsties rasistiskas vardarbības fenomenam vispusīgāk, kas neaprobežojas tikai ar iecietības veicināšanu, bet ietver arī krimināllikuma normu, kas vērstas cīņai pret rasistiski motivētu vardarbību, īstenošanu. ECRI uzskata, ka nepieciešams arī identificēt un strādāt ar vardarbību izraisošiem cēloņiem, lai efektīvi cīnītos pret rasistiski motivētu vardarbību Latvijā.

- Rasistiska satura izteikumi sabiedriskajā telpā

98. Otrajā ziņojumā par Latviju ECRI uzsvēra, ka ir būtiski svarīgi, lai nozīmīgākās politiskās partijas ieņem skaidru pozīciju pret ekstrēmistu grupām, kas darbojas Latvijā.
99. ECRI atzīmē, ka nav veikti nekādi nozīmīgi pasākumi, lai vērstos pret politiskajām partijām, kuru locekļi ir atbildīgi par rasistiskām darbībām vai izteikumiem. Tomēr neskaitāmi avoti liecina par to, ka rasistiska satura izteikumi sabiedriskajā telpā gan no politiķu, gan plašsaziņas līdzekļu puses, visvairāk presē un internetā, joprojām ir problēma un iespējams pat kļuvuši biežāki. Rasisma jomā Latvijā neiecietību veicinošai runai ir divas galvenās formas.
100. Pirmais neiecietību veicinošu izteikumu veids ir vērsti pret imigrantiem, jo īpaši jaunatnācējiem, patvēruma meklētājiem un bēgļiem, kā arī noteiktām etniskajām grupām, piemēram, čigāņiem (romiem). Arī reliģiskās minoritātes, ieskaitot ebrejus un musulmaņus, ir šāda veida izteikumu mērķis. Pret šīm minoritāšu grupām dažādus stereotipus un aizspriedumus, un dažos gadījumos atklāti naidīgu runu pauž vairāki politiķi un plašsaziņas līdzekļi. Attiecībā uz musulmaņiem galvenais problēmas cēlonis iespējams ir izteikumi par musulmaņu saistību ar terorismu, kā arī citādas islamofobiskas runas pastāvēšana, kas tiek atspoguļota plašsaziņas līdzekļos. Tā visa rezultātā, piemēram, musulmaņu lūgšanu vietas atvēršana jau sākotnēji izraisīja negatīvas reakcijas visā apkaimē. Antisemitiski izteikumi Latvijā kļūst biežāki, jo īpaši internetā, piemēram, saistībā

ar Otrā pasaules kara piemiņai veltīto pasākumu atceri un debatēm par likumprojektu par kompensācijām par konfiscētajiem īpašumiem, kas piederējuši ebreju kopienu locekļiem pirms Otrā pasaules kara.

101. Otrais neiecietību veicinošu izteikumu veids Latvijā attiecas uz starpetniskām attiecībām starp latviešiem un krievvalodīgajiem iedzīvotājiem³⁹. Daži plašsaziņas līdzekļi un politiķi, tajā skaitā nozīmīgākie plašsaziņas līdzekļi un politiskās partijas, cenšas provocēt starpetnisko spriedzi, galvenokārt lai piesaistītu vēlētājus un lasītājus. Viņi izmanto neiecietību veicinošu runu, aprakstot vienu vai otru grupu. Piemēram, daži plašsaziņas līdzekļi un politiķi attēlo krievvalodīgos iedzīvotājus kā atbildīgos par visām problēmām valstī, vai kā nodevējus un okupantus, kuriem nav tiesības palikt Latvijā un kuri ir jāizraida. No otras puses daži krievu plašsaziņas līdzekļi un politiķi lieto vispārinājumus un dēvē visus latviešus par fašistiem, nacionālistiem un neiecietīgu tautu, kas piemēro "aparteīdu" pret citām etniskajām grupām. Par nožēlu jāatzīst, ka patiesais nolūks visdrīzāk ir mākslīgas spriedzes radīšana divu kopienu starpā, kas miermīlīgi dzīvo līdzās viena otrai. Šādi neiecietību veicinoši izteikumi ir pilnīgā pretrunā sabiedrības uzvedībai kopumā. Vēl vairāk, sabiedriskās aptaujas un pētījumi skaidri liecina, kas abas kopienas miermīlīgi pastāv līdzās, bez nopietniem saspīlējumiem, lai gan tās cenšas turēties savrup⁴⁰. Šādi musinoši izteikumi var vienīgi kaitēt situācijai valstī. Plašsaziņas līdzekļu profesionāļu un politiķu izturēšanās nenoliedzami spēcīgi ietekmē spriedzes līmeni sabiedrībā kopumā.
102. ECRI ar interesi atzīmē, ka Latvijas varas iestādes veikušas pasākumus, lai veicinātu iecietību Latvijas sabiedrībā⁴¹. Saņemta arī informācija par pozitīvām ierosmēm no plašsaziņas līdzekļu puses, jo īpaši reaģējot uz minoritāšu pārstāvju vairākkārtēju iejaukšanos, kas sūdzējušies par rasistisku materiālu eksistēšanu. Pēc minoritāšu grupu pārstāvju aicinājuma izņemt rasistiskus materiālus vai nodrošināt iespēju atbildēt, iesaistītie mediji parasti reaģējuši pozitīvi. Daži plašsaziņas līdzekļi ir izrādījuši arī vēlmi publicēt informāciju par situāciju attiecībā uz rasismu un neiecietību Latvijā. Lai ilustrētu šo pozitīvo tendenci, minēsim tikai dažus piemērus. 2003. gadā saistībā ar no dažādiem avotiem saņemtām sūdzībām tiesa atzina par rasistisku kādas politiskās partijas reklāmu, un šī iemesla dēļ televīzijas kanāli vairs nedrīkstēja to pārraidīt. ECRI atzīmē arī pilsoniskās sabiedrības interesanto iniciatīvu 2006. gada 30. maijā pieņemt Deklarāciju par cieņu, iecietību un sadarbību interneta telpā, kuru parakstīja interneta portālu redaktori, biedrību un nodibinājumu, un valsts institūciju pārstāvji. Taču ECRI rīcībā ir informācija, ka realitātē neiecietību veicinošu izteikumu klātbūtne, jo īpaši forumos dažos interneta portālos, kas parakstījuši Deklarāciju, kopš tā laika nav mazinājusies.
103. ECRI uzskata, ka jāspēr turpmāki soļi cīņā pret šo fenomenu izmantot neiecietību veicinošu runu politikā un plašsaziņas līdzekļos. Atbilstošos gadījumos Latvijas varas iestādēm jāizmanto krimināllikumā ietvertie instrumenti. Šis jautājums apskatīts citā ziņojuma nodaļā⁴². Tomēr ECRI uzskata, ka ir papildus līdzekļi, kurus varētu izmantot, lai nodrošinātu to, ka politiķi un plašsaziņas līdzekļi neizjūt kārdinājumu arī turpmāk izmantot starpetniskas spriedzes radīšanu savās interesēs. Šie līdzekļi ietver pašregulējošus mehānismus.

³⁹ Sk. turpinājumā, Krievvalodīgo iedzīvotāju stāvoklis.

⁴⁰ Sk. turpinājumā, Krievvalodīgo iedzīvotāju stāvoklis.

⁴¹ Sk. iepriekš, Izglītība un izpratnes veicināšana.

⁴² Sk. iepriekš, Krimināllikuma normas.

104. Attiecībā uz plašsaziņas līdzekļiem ECRI atzīmē, ka nepastāv plaši piemērojams uzvedības kodekss, kas varētu ietvert vadlīnijas, kā risināt rasisma un neiecietības problēmas. Tāpat nav arī tāda pašregulējoša mehānisma, kas varētu iejaukties gadījumos, kad plašsaziņas līdzekļos tiek publicēti neiecietību veicinoši materiāli. ECRI ir informēta, ka dažos gadījumos Valsts cilvēktiesību birojs (tagad Tiesībsargs) sazinājies ar preses pārstāvjiem, lai vērstu to uzmanību uz publicēto materiālu musinošo raksturu. Īpašu uzdevumu ministrs sabiedrības integrācijas jautājumos arī ir mēģinājis iejaukties dažos gadījumos, tomēr rezultātā daži komentētāji raksturojuši šo rīcību kā preses cenzūru no valdības puses. Galvenās iekšējā uzvedības kodeksa un pašregulējošu mehānismu izveides priekšrocības ir uzraudzīt rasistiska satura izteikumus un reaģēt uz tiem pirms pārējās institūcijas, kā piemēram, valdība, ir spiestas iejaukties.
105. Saskaņā ar Parlamenta Ētikas kodeksu deputāti nedrīkst atsaukties uz rasi, dzimumu, ādas krāsu, nacionalitāti, valodu, reliģisko pārliecību, sociālo izcelsmi vai veselības stāvokli, lai pamatotu savus argumentus. ECRI vērš uzmanību Eiropas Politisko partiju hartā par nerasistisku sabiedrību ietvertajiem principiem un cer, ka šie principi tiks atspoguļoti Latvijas politiskajā dzīvē. ECRI uzstāj, ka politiskajām partijām jāatturas no kārdinājuma pievērsties jautājumiem, kas attiecas uz minoritāšu grupu locekļiem vai starpetniskajām attiecībām negatīvā aspektā, tā vietā vajadzētu uzsvērt pozitīvo ieguldījumu, ko Latvijas sabiedrībai, ekonomikai un kultūrai sniedz dažādas etniskās un minoritāšu grupas. Arī politiskajām partijām jāieņem stingra pozīcija pret visa veida rasismu un rasistisku diskrimināciju.

Rekomendācijas:

106. ECRI mudina Latvijas varas iestādes rīkoties, lai cīnītos pret rasistiska satura izteikumu lietošanu politikā un plašsaziņas līdzekļos. Šajā saistībā tā atgādina, jo īpaši šajā kontekstā, iepriekš sniegtās rekomendācijas par nepieciešamību nodrošināt esošās likumdošanas pret rasu naida kurināšanu efektīvu īstenošanu. Varas iestādes varētu paredzēt izvērst vispārējas debates par nepieciešamību pēc pašregulējošiem mehānismiem politikas un plašsaziņas līdzekļu nozarē attiecībā uz neiecietību veicinošu runas problēmu.
107. Tāpat ECRI aicina Latvijas varas iestādes pieņemt *ad hoc* likumdošanas normas, kas īpaši vērstas uz rasistisku izteikumu ierobežošanu politisko partiju pārstāvju vidū, tajā skaitā, piemēram, likumdošanas normas, kas ļauj liegt brīvu pieeju sabiedriskajam radio un televīzijai priekšvēlēšanu periodā tām politiskajām partijām, kuru locekļi ir atbildīgi par rasistiska rakstura rīcību vai izteikumiem. Turklāt ECRI rekomendē Parlamentam grozīt Ētikas kodeksu, lai skaidri definētu aizliegumu deputātiem kurināt rasu vai reliģisku naidu, kā arī paredzēt adekvātas sankcijas šīs normas pārkāpuma gadījumā. ECRI vērš Latvijas varas iestāžu uzmanību attiecīgajām normām, kas ietvertas Vispārējā rekomendācijā Nr. 7 par nacionālo likumdošanu cīņai pret rasismu un rasistisku diskrimināciju, kas sniedz vadlīnijas šajā jomā.
108. ECRI iedrošina Latvijas varas iestādes paskaidrot plašsaziņas līdzekļu pārstāvjiem, neaizskarot viņu redakcionālo neatkarību, nepieciešamību nodrošināt to, lai ziņu izklāstīšana neveicina naidīguma un atgrūšanas atmosfēras radīšanu pret minoritāšu grupu pārstāvjiem, tajā skaitā krievvalodīgiem iedzīvotājiem, kā arī imigrantiem, jo īpaši jaunpienācējiem, patvēruma meklētājiem un bēgļiem, noteiktām etniskām grupām, piemēram, čigāņiem (romiem), kā arī reliģiskajām minoritātēm, piemēram, musulmaņiem un ebrejiem. ECRI rekomendē Latvijas varas iestādēm iesaistīties diskusijā ar

plašsaziņas līdzekļu un attiecīgo pilsoniskās sabiedrības grupu pārstāvjiem, kā to vislabāk sasniegt.

Krievvalodīgo iedzīvotāju stāvoklis

109. Otrajā ziņojumā par Latviju ECRI mudināja Latvijas varas iestādes integrēt etniskos latviešus un citas etniskās grupas, it īpaši krievvalodīgos iedzīvotājus, vienotā sabiedrībā, un cerēja, ka šim jautājumam tiks piešķirts nepieciešamais politiskais atbalsts, tāpat kā pietiekami līdzekļi. ECRI ar nožēlu atzīst, ka par spīti neskaitāmām varas iestāžu iniciatīvām, kas aprakstītas turpinājumā, kā arī citās ziņojuma daļās, kopš iepriekšējā ziņojuma situācija nav īpaši mainījies attiecībā uz krievvalodīgajiem iedzīvotājiem⁴³. Atzīstot, ka integrācija ir nepārtraukts savstarpējs process, kam nepieciešama ilgtermiņa politika, kuras rezultātus ne vienmēr var viegli izvērtēt, ECRI vēlētos šajā nodaļā vārst uzmanību dažiem integrācijas aspektiem, kas īpaši skar krievvalodīgos iedzīvotājus un kuru dēļ Latvijas varas iestādēm jāturpina un jāpastiprina pieliktās pūles. Pirmkārt, ECRI vēlas pievērsties pilsonības jautājumam, otrkārt, jautājumiem attiecībā uz valsts valodu⁴⁴ un visbeidzot jautājumam par krievvalodīgo iedzīvotāju līdzdalību sabiedriskajā dzīvē.

- **Pilsonības jautājums**

110. 1995. gadā Latvijā dzīvoja aptuveni 740 000 personu, kam nebija Latvijas pilsonības. Likums "Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības" paredzēja, ka šī personu grupa var apmainīt savas bijušās PSRS pasēs vai citus personas dokumentus ar Latvijas iedzīvotāja personas kodu pret Latvijas "nepilsoņa pasēm". Tādējādi Likums radīja īpašu tiesisko statusu, proti, "nepilsoņu statusu", un definēja pamattiesības un pienākumus, kas saistīti ar šo statusu un kuros ietilpst daudzas pamata sociālās un ekonomiskās tiesības, tiesības izceļot un ieceļot un tiesības uz ģimenes apvienošanu. Kā minēts iepriekš, "nepilsoņu" skaits pašlaik ir apmēram 392 816 jeb 17 % no kopējā reģistrēto iedzīvotāju skaita (uz 2007. gada 1. janvāri). Otrajā ziņojumā par Latviju ECRI izteica bažas par lēno nepilsoņu naturalizācijas gaitu. Tā uzskatīja, ka steidzami nepieciešams veikt pasākumus, lai palielinātu Latvijas pilsonības piešķiršanu naturalizācijas procesā. Latvijas varas iestādes informējušas ECRI, ka kopš 1995. gada 127 244 personām piešķirta Latvijas pilsonība. Tas nozīmē, ka Latvijas nepilsoņu skaita samazināšanās vairāk saistīta ar demogrāfiskiem faktoriem kā, piemēram, izceļošana, nevis faktisko naturalizēšanās skaitu.

111. Varas iestādes norādījušas uz daudziem likumdošanas un citiem pasākumiem, kas veikti, lai palielinātu to personu skaitu, kam piešķirta Latvijas pilsonība naturalizācijas ceļā vai reģistrējot pilsonību (galvenokārt nepilsoņu bērniem). Latvijas Naturalizācijas pārvalde vairākkārt palielinājusi to iniciatīvu skaitu, kas mudina nepilsoņus naturalizēties vai reģistrēt bērnus, kas dzimuši pēc 1991. gada, kā Latvijas pilsoņus. Naturalizācijas process vairākas reizes ticis atvieglots, samazinot maksu noteiktām sociālām grupām vai atvieglējot eksāmenu procedūru noteiktām grupām, ieskaitot invalīdus un vecāka gājuma personas. Sadarbībā ar starptautiskiem partneriem Latvijas valdība nodrošina

⁴³ Attiecībā uz neiecietību veicinošiem izteikumiem pret krievvalodīgiem iedzīvotājiem, skat iepriekš, Nepieciešamība cīnīties pret rasismu un neiecietību Latvijā, Rasistiska satura izteikumu sabiedriskajā telpā.

⁴⁴ Jautājums par izglītības pieejamību krievvalodīgo iedzīvotāju bērniem ir ietverts citās ziņojuma daļās, sk. iepriekš, Izglītības pieejamība etniskajām minoritātēm.

bezmaksas latviešu valodas mācību kursus naturalizācijas pieteikuma iesniedzējiem, kuriem jākārto latviešu valodas eksāmens.

112. Varas iestādes raksturo naturalizāciju regulējošās likumdošanas aktuālākās izmaiņas kā nepilsoņu naturalizāciju veicinošas. Tomēr ECRI atzīmē, ka daži nepilsoņu pārstāvji sūdzējušies, ka procedūra joprojām ir apgrūtināta un laiku patērējoša.
113. Saskaņā ar ECRI rīcībā esošo informāciju galvenā problēma ir tā, ka daudzi cilvēki dažādu apsvērumu dēļ vienkārši nepiesakās naturalizācijai. Dažiem trūkst motivācijas, jo viņi neredz nekādu reālu ieguvumu, kļūstot par Latvijas pilsoņiem. Citi izvirza ideoloģiskus iemeslus, lai atteiktos naturalizēties pašreizējos apstākļos (i.e., ir jākārto latviešu valodas eksāmens un eksāmens par Latvijas vēsturi un valsts institūcijām). Viņi uzskata, ka šī procedūra ir negodīga un pazemojoša. Līdz šim varas iestādēm nav izdevies rast risinājumu, lai pārliecinātu šīs personas, kuras veido ievērojamu nepilsoņu daļu, pieteikties naturalizācijai. ECRI atzīmē, ka Latvija neatzīst tiesības uz dubultpilsonību, izņemot atsevišķus gadījumus, kas ir iemesls, kas var kavēt naturalizēties tos nepilsoņus, kas būtu gatavi pieņemt gan Latvijas, gan Krievijas (vai citu) pilsonību. Eiropas Konvencijas par nacionalitāti, kurā tiek pieļauta daudzskaitlīga pilsonība, ratificēšana šajā aspektā būtu solis pareizajā virzienā⁴⁵. Naturalizācijas process joprojām ir lēns. Tādēļ to nevar uzskatīt par ātru risinājumu nepilsoņu neapmierinošajam stāvoklim Latvijā.
114. Parasti varas iestādes definē, ka nepilsoņu statuss sniedz priekšrocības šī stausa īpašniekiem, jo tas nodrošina noteiktas tiesības, tajā skaitā daudzas pamata sociālās un ekonomiskās tiesības, tiesības izceļot un ieceļot un tiesības uz ģimenes apvienošanu. Tas ir klajā pretrunā nepilsoņu nostājai, kas uzskata, ka šis statuss ir aizvainojošs un pazemojošs. Viņi uzsver, ka pret viņiem izturas kā pret "otrās šķiras pilsoņiem", un uzsver faktu, ka līdz pat šim brīdim viņi joprojām ir bezvalstnieki, lai gan lielākā daļa nepilsoņu Latvijā dzīvo visu mūžu vai lielāko mūža daļu. Daudzi uzsver, ka pēc tam, kad viņi nobalsojuši par neatkarības atgūšanu, varas iestādes viņus nodevušas, jo nepiešķir pilsonību automātiski, kā tas tika solīts iepriekš. Nepilsoņu un cilvēktiesību nevalstisko organizāciju pārstāvji uzsver, ka nepilsoņi drīzāk cieš no ievērojamas diskriminācijas salīdzinājumā ar latviešiem, nevis gūst labumu no viņiem piešķirtām priekšrocībām.
115. ECRI atzīmē, ka atšķirība attiecībā uz dažādām politiskajām, pilsoniskajām, sociālajām un citām tiesībām starp Latvijas pilsoņiem un nepilsoņiem joprojām ir milzīga. Nepilsoņiem joprojām nav pieejamas vairākas profesijas civildienestā kā, piemēram, prokurora, cietuma uzrauga vai darba inspektora, lai gan daži uzlabojumi šajā jomā pēdējā laikā ir reģistrēti. Turklāt nepilsoņiem nav pieejamas vairākas profesijas privātajā sektorā, kas saistītas ar tiesu iekārtu, piemēram, zvērināts advokāts, zvērināts notārs vai to asistenti. Pastāv arī atšķirības attiecībā uz ierobežojumiem, kas saistīti ar tiesībām iegūt īpašumā zemi, izņemot mantošanu. Būtiska atšķirība starp latviešiem un nepilsoņiem ir tajā apstākļi, ka nepilsoņiem nav tiesības piedalīties vēlēšanās ne kā vēlētājiem, ne arī kandidātiem⁴⁶. Visas šīs būtiskās atšķirības ir jo grūtāk pieņemt pēc Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai 2004. gadā. Daudzi nepilsoņi, kas dzīvojuši visu savu dzīvi un maksājuši nodokļus Latvijā, nesaprot, kādēļ netiek piešķirtas tiesības, kuras viņi lūguši kopš neatkarības atjaunošanas 1991. gadā (piemēram,

⁴⁵ Sk. iepriekš sniegtās rekomendācijas, Starptautiskie juridiskie dokumenti.

⁴⁶ Sk. turpinājumā, Krievvalodīgo iedzīvotāju līdzdalība sabiedriskajā un politiskajā dzīvē.

tiesības vēlēt pašvaldības vēlēšanās) un kuras tagad pieejamas visiem ES pilsoņiem.

116. ECRI uzskata, ka steidzami nepieciešams atrisināt iepriekš minētās ar nepilsoņu statusu saistītās problēmas. Šī situācija pastiprina starptautisko attiecību spriedzi Latvijā un ietekmē to, ka cilvēki, kas veido ievērojamu Latvijas iedzīvotāju daļu (aptuveni 17%), jūtas labākajā gadījumā "pieciesti" sabiedrībā, kurā tie ilgu laiku dzīvojoši.

Rekomendācijas:

117. ECRI mudina Latvijas varas iestādes darīt visu iespējamo, lai turpinātu sekmēt nepilsoņu naturalizācijas procesu. Šajā saistībā būtu jāapsver iespēja padarīt esošās naturalizācijas procedūras noteikumus elastīgākus. Tāpat varas iestādēm būtu jāturpina iedrošināt nepilsoņus iegūt Latvijas pilsonību naturalizācijas procesā.
118. ECRI mudina Latvijas varas iestādes iedziļināties nepilsoņu statusa problēmā ar nolūku atrast ātrāko un humānāko risinājumi personām, kas dzīvo ar šādu statusu. ECRI atkārtoti uzsver, ka ir jārisina nelīdzsvarotība latviešu un nepilsoņu situācijā vairākās jomās un attiecībā uz vairākām tiesībām, un tam jāpiešķir prioritārs statuss. Latvijas varas iestādēm jāpārskata to profesiju saraksts, kuras šobrīd nav pieejamas nepilsoņiem.

- Ar valsts valodu saistītie jautājumi

119. Otrajā ziņojumā ECRI pieskārās vairākiem jautājumiem, kas saistīti ar Valsts valodas likumu Latvijā. Tā lūdza, lai 1999. gadā pieņemtais Valsts valodas likums, kurš nosaka, ka latviešu valoda ir valsts valoda, tiktu pārskatīts attiecībā uz obligāto prasību lietot latviešu valodu sabiedriskās iestādēs no vienas puses, un privātās organizācijās, ja tas skar likumīgas sabiedriskās intereses, no otras puses. ECRI uzskata, ka valstij jāiedrošina un jāatbalsta visi Latvijā dzīvojošie iedzīvotāji, tajā skaitā krievvalodīgie iedzīvotāji, mācīties un runāt latviešu valodā, lai tādejādi integrētos sabiedrībā un baudītu līdzvērtīgas iespējas. Tajā pašā laikā būtu nepieciešams izvairīties no jebkādas asimilācijas, kas liegtu etniskajām minoritātēm iespēju vai tiesības izmantot savu valodu. Latvijā valoda kļuvusi par emocionālu un dažkārt pretrunīgu jautājumu, it sevišķi starp tiem, kas vēlas aizsargāt latviešu valodu kā vienīgo oficiālo valodu un integrācijas instrumentu Latvijas sabiedrībā, un tiem, kas baidās, ka šāda nostāja kaitē minoritāšu valodām un īpaši krievu valodai. Tādēļ valodas jautājumu atrisināšana ir būtiski svarīga, ja Latvija vēlas izvairīties no tā, ka valoda kļūst par starptautiskās spriedzes cēloni un iegūt sabiedrību, kurā dažādas kopienas savstarpēji mijiedarbojas un dzīvo harmonijā⁴⁷.
120. Valsts valodas centra inspektori ir atbildīgi par Valsts valodas likuma normu ievērošanu un naudas sodu piemērošanu Likuma pārkāpšanas gadījumos saskaņā ar Administratīvo pārkāpumu kodeksu. ECRI atzīmē, ka pastāv zināma kritika attiecībā uz valsts valodas inspektoriem, kas kā ziņo dažkārt rīkojas "pārlietu dedzīgi", piemērojot naudas sodu. Turklāt vairāki krievvalodīgo iedzīvotāju pārstāvji atzinuši, ka dažos gadījumos varas iestādes, iespējams nacionālistisku elementu spiediena rezultātā, kavējušas noderīgas oficiālas informācijas (piemēram, pašvaldību brošūras par sociālajiem pabalstiem) publicēšanu krievu valodā, neņemot vērā faktu, ka šāda informācija būtu ļoti noderīga tiem, kas runā tikai krievu valodā. Latvijas varas iestādes apliecinājušas

⁴⁷ Sk. arī iepriekš, Rasistiska satura izteikumi sabiedriskajā telpā.

ECRI, ka valsts valodas inspektori iejaucas tikai gadījumos, kad tas patiešām ir nepieciešams (piemēram, ja tas skar likumīgās sabiedriskās intereses privātajās organizācijās, kā to nosaka Likums). Varas iestādes nav dzirdējušas par gadījumiem, kad nelikumīgi aizliegts publicēt dokumentus krievu valodā. ECRI ar interesi atzīmē, ka EDSO Augstais komisārs nacionālo minoritāšu jautājumos publicēja "Praktisko rokasgrāmatu valsts valodas inspektoriem par Valsts valodas likuma īstenošanu", kurā sniegtas nepieciešamās vadlīnijas, nodrošinot, ka šajā jomā tiek ievēroti starptautiskie cilvēktiesību standarti.

121. Visi pētījumi par diskrimināciju nodarbinātības aspektā Latvijā parāda, ka valoda ir galvenais diskriminācijas iemesls darba vietā. Valodas prasmes ieņem nozīmīgu vietu darba pieejamībā un tām ir ietekme uz darba samaksas līmeni. Tas nozīmē to, ka tie, kas nepārvalda latviešu valodu pietiekamā līmenī, atrodas neizdevīgā situācijā. Daļēji tas saistīts ar faktu, ka Valsts valodas likums nosaka to, ka cilvēkiem jāpārvalda latviešu valoda pietiekamā līmenī, kas dažādām profesijām ir atšķirīgs. Darba devējs ir tas, kurš, pakļaujoties Valsts valodas centram, pārbauda nodarbinātās personas latviešu valodas zināšanu pietiekamību attiecībā uz veicamajām funkcijām. Tādēļ ir būtiski svarīgi, lai cilvēkiem, kam latviešu valoda nav dzimtā valoda, būtu iespēja mācīties latviešu valodu.
122. Latviešu valodas zināšanu trūkums traucē arī saziņai ar valsts pārvaldes iestādēm. Valsts valodas likums nosaka, izņemot ārkārtas situācijas, ka dokumentus, kas izdoti Latvijā un iesniegti valsts pārvaldes iestādēs svešvalodā no personām pieņem, ja tiem pievienots notariāli apliecināts tulkojums valsts valodā. Saņemtas ziņas, ka dažiem aizturētajiem bijušas sūdzības par nespēju izpildīt šo prasību, kas rada sarežģījumus sazināties ar valsts pārvaldes iestādēm. Daudzi krievvalodīgo iedzīvotāju pārstāvji lūguši iespēju vērsties varas iestādēs krievu valodā vietās, kuras tie blīvi apdzīvo.
123. ECRI ar apmierinājumu atzīmē, ka Latvijas varas iestādes turpinājušas īstenot un attīstīt Nacionālo programmu Latviešu valodas apguve. 2004. gada septembrī valdība pārveidoja nodaļu, kas īstenoja Nacionālo programmu, par pastāvīgu valsts institūciju – Latviešu valodas apguves valsts aģentūru. Šīs institūcijas kompetencē ir mācību materiālu izstrāde, lai mācītu latviešu valodu kā otro valodu; izglītēt latviešu valodas skolotājus; organizēt latviešu valodas kā otrās valodas kursus plašai mērķauditorijai, ieskaitot personas, kas cenšas palielināt darba izredzes, uzlabojot latviešu valodu, vai vēlas pieteikties naturalizācijai⁴⁸. Šī aģentūra ir atbildīga arī par mācību materiālu izstrādi skolām. ECRI uzskata, ka šīs institūcijas iniciatīva sākot ar 2005. gadu publicēt divvalodu avīzi ar nosaukumu "Atslēgas" latviešu un krievu valodā, ir pozitīva. Žurnāls šķiet interesants projekts, kam vajadzētu sekmēt plaisas mazināšanu starp latviešu un krievu kopienām⁴⁹. Kopumā ir patīkami atzīmēt vispārēju latviešu valodas prasmju uzlabojumu krievvalodīgo iedzīvotāju vidū. Lai gan 1996. gadā 22% Latvijas iedzīvotāju nemaz nerunāja latviski, 2003. gadā šajā situācijā atradās 12%, un, cerams, šobrīd šis skaitlis ir vēl mazāks.
124. Ņemot vērā to, ka latviešu valodai ir izšķirīga loma, lai iekļautos darba tirgū, vēl jo būtiskāk ir tas, lai latviešu valodas zināšanu līmenis tām personām, kurām latviešu valoda nav dzimtā valoda, jo īpaši krievvalodīgajiem, strauji uzlabojas. Tomēr pamudinājumam mācīties latviešu valodu nevajadzētu radīt situāciju, kad

⁴⁸ Sk. iepriekš, Pilsonības jautājums.

⁴⁹ Attiecībā uz pēdējo punktu, sk. arī turpinājumā, Krievvalodīgo iedzīvotāju līdzdalība sabiedriskajā un politiskajā dzīvē.

bez ievēribas tiek atstāta tādu minoritāšu valoda un kultūra, kurām nepieciešams aizsardzība Latvijas sabiedrības saliedētības interesēs. Šajā sakarā ECRI uzskata, ka Eiropas Reģionālo vai minoritāšu valodu hartas ratifikācija Latvijā būtu solis pareizajā virzienā.

Rekomendācijas:

125. ECRI mudina Latvijas varas iestādes veikt visus nepieciešamos pasākumus, lai valsts valodas inspektori nodrošinātu Valsts valodas likuma līdzsvarotu īstenošanu, sevišķu uzmanību veltot cilvēktiesību principiem, kas noteikti EDSO "Praktiskajā rokasgrāmatā valsts valodas inspektoriem par Valsts valodas likuma īstenošanu".
126. ECRI stingri mudina Latvijas varas iestādes dot priekšroku konstruktīviem uz brīvprātības principiem balstītiem pasākumiem, lai iedrošinātu krievvalodīgos iedzīvotājus mācīties un lietot latviešu valodu visos Likumā noteiktajos gadījumos. Šādu pasākumu galvenajam elementam joprojām jābūt pieejamai un kvalitatīvai valodas mācīšanai. Latviešu valodas apguves valsts aģentūrai jāpiešķir nepieciešamie cilvēku un finanšu resursi, lai nodrošinātu un attīstītu tās darbību.
127. ECRI rekomendē Latvijas varas iestādēm parūpēties par minoritāšu valodu saglabāšanu un veicināt to lietošanu, neietekmējot oficiālās valodas statusu un mācīšanu. Jāātrrod veidi, kā vēlreiz apliecināt etniskajām minoritātēm, ka latviešu valodas mācīšanās nenozīmē apdraudējumu viņu dzimtās valodas lietošanai.

- Krievvalodīgo iedzīvotāju līdzdalība sabiedriskajā un politiskajā dzīvē

128. ECRI uzskata, ka Latvijas sabiedrībai jāklūst vairāk integrētai sevišķi attiecībā uz krievvalodīgajiem iedzīvotājiem. Joprojām pastāv vairāki iemesli, kas traucē šīs iedzīvotāju daļas pilnīgai integrācijai Latvijas sabiedriskajā un politiskajā dzīvē, kas pēc iespējas drīzāk jānovērš. Šī iedzīvotāju daļa veido aptuveni 35% no kopējā iedzīvotāju skaita. Aptuveni 28.5% no kopējā iedzīvotāju skaita ir etniskie krievi, kamēr atlikušais daudzums (6.5%) attiecas uz personām galvenokārt no bijušajām PSRS republikām tādām kā Baltkrievija un Ukraina. Otrajā ziņojumā ECRI uzsvēra, ka valodas noteikumi, kas nosaka politisko pārstāvniecību, apgrūtinātā pieeja nodarbinātībai valsts iestādēs, pilsonības trūkums, kā arī latviešu valodas prasmes trūkums ir daži no faktoriem, ar kuriem var izskaidrot pašreiz ierobežoto krievvalodīgo iedzīvotāju dalību Latvijas sabiedrības dzīvē. Daži šķēršļi ir novērsti, tomēr saglabājušies vēl daudzi, kas kavē krievvalodīgo iedzīvotāju pilntiesīgu līdzdalību Latvijas sabiedrībā.
129. Attiecībā uz iepriekš minēto pilsonības trūkumu tiem krievvalodīgajiem iedzīvotājiem, kas joprojām ir nepilsoņi, nav tiesību piedalīties politiskajās vēlēšanās ne kā vēlētājiem, ne arī kandidātiem, neņemot vērā neskaitāmus aicinājumus no šīs grupas un starptautisko institūciju puses piešķirt rezidējošiem nepilsoņiem vismaz aktīvas un pasīvas vēlēšanu tiesības vietējo pašvaldību vēlēšanās. ECRI nožēlo, ka 2006. gadā Parlaments vēl reizi noraidīja šo normu saturošu likumprojektu⁵⁰. Varas iestādes skaidro, ka tās atzīst par labāku, ja nepilsoņi piesakās naturalizācijai un iegūst vēlēt kā Latvijas pilsoņi. Tomēr kā jau minēts iepriekš⁵¹, pastāv ar naturalizāciju sasīttas grūtības. Cilvēki, kas sūdzās par atteikuma piešķirt nepilsoņiem tiesības vēlēt saistību ar naturalizācijas lēno

⁵⁰ Sk. arī iepriekš ECRI rekomendācija ratificēt Konvenciju par ārvalstnieku līdzdalību valsts dzīvē vietējā līmenī, (Starptautiskie juridiskie dokumenti).

⁵¹ Sk. iepriekš, Pilsonības jautājums.

gaitu, paskaidro, ka šī situācija radusies no vēlmes nepieļaut būtiskas izmaiņas politiskajā arēnā, dodot 17% iedzīvotāju iespēju ietekmēt vēlēšanu rezultātus.

130. Attiecībā uz to etnisko minoritāšu pārstāvju līdzdalību sabiedriskajā dzīvē, kas ir Latvijas pilsoņi, ECRI izteica savas bažas otrajā ziņojumā par Latviju, ka valodas zināšanu parstība ievēlētajiem pārstāvjiem var kļūt par papildus šķērslī neetnisko latviešu līdzdalībai Latvijas sabiedriskajā dzīvē. ECRI ir patīkami uzzināt, ka 2002. gada 9. maijā tika grozīts Saeimas (Parlamenta) vēlēšanu likums un Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likums, lai izslēgtu prasību kandidātiem pārbaudīt latviešu valodas zināšanas. Tomēr pats spītī šīs prasības izslēgšanai, neetnisko latviešu pārstāvniecība politiskajā dzīvē joprojām ir vāja. Otrajā ziņojumā ECRI atzīmēja, ka no 100 Parlamenta locekļiem tikai 16 nav etniski latvieši. Latvijas varas iestādes norādījušas, ka pašreiz Parlamentā ir 18 deputāti, kas ir etnisko minoritāšu pārstāvji, un četri deputāti, kas nav norādījuši etnisko piederību. Šķiet, ka etniskās minoritātes nav pietiekami pārstāvētas sabiedriskajā dzīvē. Vēl kāds jautājums, kam tika pievērsta ECRI uzmanība, ir nepietiekama konsultēšanās ar etniskajām minoritātēm, jo īpaši krievvalodīgajiem iedzīvotājiem, politisko lēmumu pieņemšanas procesā, pat attiecībā uz lēmumiem, kam ir tieša ietekme uz šo iedzīvotāju daļu. Varas iestādes norādījušas, ka tās vienmēr cenšas konsultēties ar etniskajām minoritātēm, tomēr šķiet, ka tas pagaidām netiek darīts apmierinošā veidā.
131. Visbeidzot, ECRI vēlētos atkārtoti paust bažas par ievērojamo plaisu starp plašsaziņas līdzekļiem latviešu un krievu valodā⁵². Kā jau minēts otrajā ziņojumā ECRI uzskata, ka šis apstāklis darbojas pret centieniem veicināt visu Latvijas sabiedrību veidojošo grupu savstarpēju integrāciju. Prese latviešu un krievu valodā ziņo par dažādiem jautājumiem un notikumiem vai par vieniem un tiem pašiem jautājumiem un notikumiem pilnīgi atšķirīgā veidā. Jo īpaši tas attiecas uz tādu jautājumu atspoguļošanu, kā valoda, izglītība, vēsture vai politika. Daļai preses izdevumu latviešu valodā ir tendence ignorēt minoritāšu grupu viedokli un dažreiz negatīvā veidā raksturot šo grupu pārstāvjus, kamēr mediji krievu valodā ir kritiski noskaņoti pret Latvijas varas iestādēm, un tiem ir tendence koncentrēties uz minoritāšu jautājumiem. ECRI ar nožēlu atzīst, ka situācija šajā jomā nav jūtami mainījusies. Lai gan individuālā līmenī nereti veidojas konstruktīvas attiecības, kopumā krievvalodīgie iedzīvotāji joprojām ir pārāk nošķirti no latviski runājošās iedzīvotāju daļas gan valodas, gan daudzu citu iemeslu dēļ. Atsevišķos reģionos, kur krievvalodīgie iedzīvotāji veido vairākumu (kā, piemēram, Daugavpilī, kur tie veido 80% no kopējā iedzīvotāju skaita), daudzi no viņiem turas savrup, īpaši nekontaktējoties ar etniskajiem latviešiem un nezinot vai neinteresējoties par etnisko latviešu dzīvi. Latviešus pašus vajadzētu mudināt uzzināt vairāk par Latvijā dzīvojošajām etniskajām minoritātēm. Tomēr kā jau minēts citās ziņojuma daļās⁵³, varas iestādes vai privātās organizācijas īstenojušas vairākas iniciatīvas, kas vērstas uz dialoga un savstarpējas sapratnes veicināšanu abās iedzīvotāju daļās, sevišķi ar plašsaziņas līdzekļu starpniecību. Jāveic vēl daudzi citi šāda veida pasākumi, lai panāktu pilnībā integrētu Latvijas sabiedrību, kurā atšķirīgas izcelsmes cilvēki ne tikai dzīvo blakus viens otram, bet savstarpēji sadarbojas miermīlīgā un konstruktīvā veidā.

⁵² Attiecībā uz neiecietību veicinošiem izteikumiem plašsaziņas līdzekļos, sk. iepriekš, Rasistiska satura izteikumi sabiedriskajā telpā.

⁵³ Sk. iepriekš, Nepieciešamība cīnīties prēt neiecietību Latvijā.

Rekomendācijas:

132. Atzīmējot, ka lielākā daļa nepilsoņu dzīvojuši Latvijā visu mūžu vai lielāko mūža daļu, ECRI mudina Latvijas varas iestādes piešķirt rezidējošiem nepilsoņiem vēlēšanu tiesības pašvaldību vēlēšanās.
133. ECRI rekomendē Latvijas varas iestādēm veikt nepieciešamos pasākumus, lai veicinātu un nodrošinātu etnisko minoritāšu līdzdalību politiskajos procesos, politiski vēlētos institūcijās un civildienestā.
134. ECRI stingri rekomendē Latvijas varas iestādēm, veicinot integrētas sabiedrības veidošanos Latvijā, īpaši akcentēt krievvalodīgo iedzīvotāju stāvokli un veikt nepieciešamos pasākumus, kas palīdzētu šai iedzīvotāju daļai kļūt pieņemtai un justies kā neatņemamai Latvijas sabiedrības daļai. Šajā saistībā varas iestādēm jāturpina un jāpastiprina centieni veidot konstruktīvu sadarbību ar krievvalodīgo iedzīvotāju pārstāvjiem.

BIBLIOGRĀFIJA

Šajā bibliogrāfijas sarakstā uzskaitīti galvenie avoti, kas izmantoti, izvērtējot situāciju Latvijā. To nevajadzētu uzskatīt par visu to avotu pilnīgu uzskaitījumu, kas bija pieejami ECRI šī ziņojuma sagatavošanas laikā.

1. CRI (2002) 21: *Second Report on Latvia*, European Commission against Racism and Intolerance (ECRI), Council of Europe, 23 July 2002
2. CRI (99) 8: *Report on Latvia*, European Commission against Racism and Intolerance (ECRI), Council of Europe, 13 March 1999
3. CRI (96) 43: *ECRI General Policy Recommendation n° 1: Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance*, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, October 1996
4. CRI (97) 36: *ECRI General Policy Recommendation n° 2: Specialised bodies to combat racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level*, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, June 1997
5. CRI (98) 29: *ECRI General Policy Recommendation n°3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies*, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, March 1998
6. CRI (98) 30: *ECRI General Policy Recommendation n°4: National surveys on the experience and perception of discrimination and racism from the point of view of potential victims*, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, March 1998
7. CRI (2000) 21: *ECRI General Policy Recommendation n°5: Combating intolerance and discrimination against Muslims*, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, March 2000
8. CRI (2001) 1: *ECRI General Policy Recommendation n°6: Combating the dissemination of racist, xenophobic and antisemitic material via the Internet*, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, December 2000
9. CRI (2003) 8: *ECRI General Policy Recommendation n°7: National legislation to combat racism and racial discrimination*, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, December 2002
10. CRI (2004) 26: *ECRI General Policy Recommendation n°8: Combating racism while fighting terrorism*, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, March 2004
11. CRI (2004) 37: *ECRI General Policy Recommendation n°9: The fight against antisemitism*, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, June 2004
12. CRI (2007) 6: *ECRI General Policy Recommendation n°10 on combating racism and racial discrimination in and through school education*, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, December 2006
13. CRI (2007) 39: *ECRI General Policy Recommendation n°11 on combating racism and racial discrimination in policing*, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, June 2007
14. CRI (98) 80 rev 4: *Legal measures to combat racism and intolerance in the member States of the Council of Europe*, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 31 December 2005
15. CommDH(2004)3: Commissioner for Human Rights, *Report by Mr Alvaro Gil-Robles, Commissioner for Human Rights, on his visit to Latvia, 5-8 October 2003*, Council of Europe, 12 February 2004
16. CommDH(2007)9: Commissioner for Human Rights, *Memorandum to the Latvian Government: Assessment of the progress made in implementing the 2003 recommendations of the Council of Europe Commissioner for Human Rights*, Council of Europe, 16 May 2007

17. Parliamentary Assembly Recommendation 1772 (2006), *Rights of national minorities in Latvia*, Council of Europe, 17 November 2006
18. Parliamentary Assembly Resolution 1527 (2006), *Rights of national minorities in Latvia*, Council of Europe, 17 November 2006
19. Parliamentary Assembly Recommendation 1766 (2006), *Ratification of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by the member States of the Council of Europe*, Council of Europe, 4 October 2006
20. Doc. 11094: Parliamentary Assembly Committee on Legal Affairs and Human Rights, *Rights of national minorities in Latvia*, Council of Europe, 8 November 2006
21. ACFC/SR(2006)001: *Report submitted by Latvia pursuant to Article 25, paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities*, Council of Europe, 11 October 2006
22. CERD/C/63/CO/7: *Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination: Latvia*, United Nations, 10 December 2003
23. *2006 RAXEN Data Collection, National Report*, EUMC Racism and Xenophobia Information Network (RAXEN), National Focal Point for Latvia, 2006 (under publication)
24. Ministry of Interior of the Republic of Latvia, Office of Citizenship and Migration Affairs, *Public Report 2005*
25. *Summary of the PHARE National Programme 2003 Projects "Promotion of Society Integration in Latvia" and "Development and Strengthening of Civic Society in Latvia"*, Society Integration Foundation, February 2007
26. *Closing Conference of PHARE 2002 Projects Facilitation of the Integration of the Society in Latvia and Development and Strengthening of the Civic Society in Latvia, December 20, 2005, Conference Centre of Reval Hotel Latvia*, Society Integration Foundation
27. Artis Pabriks, *Occupational Representation and Ethnic Discrimination in Latvia*, The Soros Foundation - Latvia, 2002
28. Latvian Centre for Human Rights and Ethnic Studies, *The Situation of Roma in Latvia*, Riga 2003
29. Gita Feldhune, *Report on measures to combat discrimination – Country Report Latvia*, European Network of Legal Experts in the non-discrimination field, 10 December 2004
30. Latvian Centre for Human Rights and Ethnic Studies, *Diversity in Latvian Textbooks*, November 2004
31. EUMC RAXEN_CC National Focal Point Latvia (Latvian Centre for Human Rights and Ethnic Studies), *Minority Education in Latvia*, EUMC, Vienna 2004
32. Baltic Institute of Social Sciences, *Integration of Minority Youth in the Society of Latvia in the Context of the Education Reform*, Riga 2004
33. Baltic Institute of Social Sciences, *Ethnic Tolerance and Integration of the Latvian Society*, Riga 2004
34. Jean-Yves Camus, *The use of racist, antisemitic and xenophobic arguments in political discourse*, European Commission against Racism and Intolerance (ECRI), Council of Europe, March 2005
35. Baltic Institute of Social Sciences, *Ethnopolitical Tension in Latvia: Looking for the Conflict Solution*, Riga 2005
36. Dace Lukumiete, *ENAR Shadow Report 2005 – Racism in Latvia*, ENAR
37. Svetlana Djackova, *Latvian Language Proficiency and the Integration of Society*, Public Policy Providus, Soros Foundation - Latvia, the Open Society Institute Justice Programme and the Local Government and Public Service Initiative, 2004
38. Ilvija Puce, *Report on the Situation of Fundamental Rights in Latvia in 2005*, EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights, 15 December 2005
39. Maria Golubeva, *The Case for Diversity Mainstreaming in the National School System*, Centre for Public Policy Providus and the Soros Foundation - Latvia, 2006

40. Nils Muižnieks (dir.), *Latvian-Russian Relations: Domestic and International Dimensions*, University of Latvia 2006
41. *The Last Prisoners of the Cold War – The Stateless People of Latvia in their own Words*, The Greens/European Free Alliance in the European Parliament, Riga 2006
42. Organisation for Security and Co-operation in Europe High Commissioner on National Minorities, *Implementation of the Latvian State Language Law – A Practice Guide for the State Language Inspectors*, The Hague 2006
43. Baltic Institute for Social Sciences, *Integration Practice and Perspectives*, Riga 2006
44. The Baltic Times, *Roma woman breaks legal barrier for minorities*, 31 May 2006
45. U.S. Department of State, *Latvia: Country Reports on Human Rights Practices – 2006*, Released by the Bureau of Democracy, Human Rights and Labour, 6 March 2007
46. U.S. Department of State, *Latvia: International Religious Freedom Report 2006*, Released by the Bureau of Democracy, Human Rights and Labour, 15 September 2006
47. International Helsinki Federation, *IHF Report 2006 – Human Rights in the OSCE Region*

